శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమదనన్త నిగమాన్త సిద్ధాన్త ప్రతిపాదక సద్గ్రన్థేష్వత్యన్తోత్కృష్టతయా ప్రతిపాదితే శ్రీమద్భాగవతే, దశమస్కన్ధే, ద్వితీయ చతుర్దశాధ్యాయస్థ బ్రహ్మస్తుతివ్యాఖ్యా.

శ్రీశుకభగవత్పాదాచార్యవిరచితా

శ్రీ శు క ప క్షీ యా ఖ్యా .

బెంగళూరు తులసీ వనవాసినా
తూప్పుల్ - వెంకటాచార్యేణ
యథామాతృకం యథామతి పరిష్కృత్య
కల్యాణపురీ మధ్యవిద్యోతమానయోః
శారదామ్బా- వాగీశ్వరీ ముద్రాక్షరశాలయోః
ముద్రితా

—* సశ్రీవిజయతేతరామ్ *—

౧౮౯౨ సం॥

ప్రకటన.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

ఇందువలన సకలభాగవతోత్తముల సన్నిధియందు అనేక ప్రణామ పూర్వకముగ విన్నవించడమేమనిన,

శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబన్ధమ్మునకు శ్రీశుక భగవత్పాదాచార్య విరచితంబైయుండు (శ్రీ శుకపక్షీయమ్ము) మనెడు వ్యాఖ్యానమ్ముతోగూడ శ్రీమద్భాగవత గ్రంథమన్తయును ముద్రింప నిచ్ఛగలవాడైనను సాంగముగ శ్రీ శుకపక్షీయము దొరకుటలో కాలవిళంబము యుండుటవలన ప్రకృతంబున దొరికినంత ఈప్రతిలోనుండు దశమస్కన్ధస్థమ్ముగనుండే బ్రహ్మస్తుతులుకు శ్రీ శుకపక్షీయ వ్యాఖ్యను ముద్రించియున్నాను.

గూడిన త్వరలోనే శ్రీ శుకపక్షీయవ్యాఖ్యా సమేతమ్ముగ శ్రీమద్భాగవత మహాప్రబంధము సాంగముగ ముద్రింపఁబడుతున్నది.

తూప్పల్ - వెంకటాచార్యః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.

శ్రీమద్భాగవతీయ దశమస్కన్ధస్థ బ్రహ్మాదికృత గర్భస్తుతివ్యాఖ్యా

శ్రీ శుక పక్షీ యా ఖ్యా.

శ్లో॥ బ్రహ్మాభవశ్చతత్రైత్య మునయోనారదాదయః।
దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిర్వృషణ మైడయన్ ॥

వ్యా॥ (బ్రహ్మాభవశ్చే)తి = తత్ర-తదావసుదేవదేవకీ కారాగృహే,ఏత్య- యోగప్రభావేన దేవకీసన్నిధా స్థిత్వేత్యర్థః, గీర్భిః - "అహం భక్తపరాధీనోహ్య స్వతన్త్రఇవద్విజ" ఇతి భగవత్కృత సత్యప్రతిజ్ఞాప్రకాశక సత్యవిద్యావాక్యైరిత్యర్థః, వృషణమ్ - భక్తాభీష్టప్రదాతారమితియావత్; ఐడయన్ - అస్తువన్, ప్రకృతి పురుషేశ్వరాత్మక తత్త్వత్రయాభివ్యఞ్జకయథోక్తసత్యవిద్యావాక్యైస్సుష్టువురితియావత్.

దేవా ఊచుః॥ సత్యవ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య
యోనిం నిహితంచ సత్యే। సత్యస్యసత్య మృతసత్యనే
త్రంసత్యాత్మకంత్వాం శరణంప్రపన్నాః ॥ ౧ ॥

కానిపునస్తానిసత్యవిద్యావాక్యానీత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (సత్యవ్రత)మితి = సత్యః- నిర్వర్తితః,వ్రతః-"మాంప్రపన్నోజనఃకశ్చిన్నభూయో హార్హతి శోచితు" మిత్యాది ప్రతిజ్ఞాలక్షణోయస్యతమ్, త్వాంవయం శరణం ప్రపన్నా ఇతియోజ్యమ్, (యద్వా) సత్యైః - సదాతనైర్జ్ఞానైః, వృతమ్ - భవబన్ధాద్విమోచకత్వేన వరణీయమిత్యర్థః, (అథవా) సత్యైః - సదాతనైః, కాలకర్మగుణాతీతాప్రాకృతదేహాదిభిః

ర్ముక్తజీవైః, వృతమ్ - సమన్తాదావృతమ్, తైరుపాస్యమానమిత్య ర్థః;తంత్వామిత్యాదిపూర్వవత్; కీదృశమిత్యాకాఙ్క్షాయామాహ = (సత్యవ్రత) మిత్యాదినా= సత్యమ్ - సదాతనమ్, పరమపదలక్షణ స్థానం యస్యతమ్; త్రయః- విశ్వసృష్ట్యాది హేతుభూతా రజస్సత్త్వత మోగుణాః, సత్యాః - సదాతనాః, యస్మిన్ తమ్; ప్రకృతిరూపేణ సామ్యావస్థాపన్నానాంతేషాం గుణానాం భగవన్తమన్తరేణాత్ర యాన్తరాభావాదితిభావః. సత్యః - నిత్యాః, నిఖిలనిగమ కదమ్బః; "అతఏవచనిత్యత్వ"మితిన్యాయాత్; తస్యయోనిః - ఆవిర్భావస్థానమ్, "యస్యనిశ్వసితమేతైతద్య దృగ్వేదో యజుర్వేదస్సామవేదోఽథర్వాఙ్గిర స"ఇతిశ్రుతేః; "శాస్త్రయోనిత్వా"దితిన్యాయాచ్చ;తమ్;విశ్వసృష్ట్యాది కార్యానుగుణ్యేననిఖిల నిగమ కదమ్బ ప్రవర్తకమితిభావః. సత్యే - నిఖిల నిగమ కదమ్బే, నిహితమ్ - ముఖ్యవృత్త్యాతేన ప్రతిపాద్యమాన మిత్యర్థః, సత్యస్య - చరాచరలక్షణస్య ప్రపఞ్చస్య,సత్యమ్-తత్తజ్జా త్యానుగుణ్యేనాన్తర్యామిసన్ చరాచరాత్మక నిఖిలప్రాణి ప్రవర్తక మిత్యర్థః,"తత్సృష్ట్వా- తదేవానుప్రావిశత్- తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్- యదిదం కించ - తత్సత్యమిత్యాచక్షతే"ఇతిశ్రుతేః;ఋ తమ్- ప్రియవచనమ్,సత్యమ్- సమదర్శనమ్, "ఋతంచసూనృతావా ణీ సత్యంచ సమదర్శన"మితి భగవతైవ వివృతత్వాత్; తయోర్నే త్రమ్-నేతారమ్, స్వభక్తైః ప్రకటకుర్వాణమిత్యర్థః; ఏవంప్రకా రేణ సత్యాత్మకమ్ - సత్యస్వరూపిణంత్వామితి సమ్బన్ధః. ॥౧॥

మూ॥ ఏకాయనోఽసౌద్విఫలస్త్రిమూల శ్చతూరసః పఞ్చవిధః షడాత్మా । సప్తత్వగష్టవిటపో నవాక్షో దశ చ్ఛదోద్విఖగోహ్యాదివృక్షః॥ ॥౨॥

వ్యా॥ ఏవంప్రసఙ్గపరమాత్మతత్త్వాభివ్యఞ్జన ముఖేనస్తుత్వాత త్స్వరూపంప్రకాశ్యప్రకృతి నియామకత్వేనతంస్తోతుం ప్రకృతి తత్త్వా

తత్కార్య స్వరూపనిరూపణేన ద్యోతయతి- (ఏకాయన)ఇతి = అసౌ-
అస్మదాది సమష్టి స్థూలసూక్ష్మ దేహాది ప్రపఞ్చః, ఆది- రుత్పత్తి,
స్తద్వా-న్వృక్షః, జీవానామేతద్దేహాది సమ్బన్ధస్య భగవత్సఙ్కల్పాయ
త్తత్వాదాదిమానిత్యుక్తమ్. తచ్చామ్నాతమ్ “ఆత్మమాయామృతేరా
జన్ పరస్యానుభవాత్మనః । నఘటేతార్థసమ్బన్ధ స్స్వప్నద్రష్టురి
వాఞ్జసే”తి. కుతో దేహాదేర్వృక్షత్వమ్? ఇత్యాకాఙ్క్షాయాం తస్య వృ
క్షసామ్యాద్వృక్షత్వముచ్యత ఇత్యాశయేనాహ - (ఏకేతి)= ఏకా-
ప్రకృతిః, రయన - ముపాదానతయా ఆశ్రయోయస్య, ద్వే- తత్తత్పు
ణ్యపాపాయత్త సుఖదుఃఖే, ఫలే యస్య; త్రయో- గుణాః,మూలానియ
స్య;చత్వారో - ధర్మార్థకామమోక్షాః,రసాః - మధూని,క్షీరాణివాయ
స్య;పఞ్చ- మహాభూతాని,శిఫాః - సటాద్యాదయః, ప్రసృత మూలాని
యస్య; షట్ - జన్మాస్తిత్వవృద్ధిపరిణామాపక్షయనాశాః, ఆత్మా- స్వ
భావోయస్య ; సప్తత్వక్-చర్మమాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థినిత్వచోయ
స్య;అష్టౌ- ప్రకృతిమహదహఙ్కార పఞ్చతన్మాత్రాణి, విటపాః- శా
ఖాః యస్య; నవ - ద్వారాణి,అక్షాణి-కోటరాణి యస్య ; దశ-జ్ఞాన
కర్మేన్ద్రియాణి, ఛదాని - పత్రాణి,యస్య; ద్వౌ - జీవేశ్వరౌ,
ఖగౌ - పక్షిణౌ, యస్మిన్; అత్ర దేహాదేర్వృక్షత్వోక్త్యాతస్య శ్రీహ
రిభజనరూపకుఠారేణాఞ్జసా ఛేదనీయత్వం సూచయతి. ॥౨॥

మూ॥ త్వమేక ఏవాస్య సతః ప్రసూతి స్త్వం సన్నిధానం
త్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయా సంవృతచేతసస్త్వాం
పశ్యన్తి నానా న విపశ్చితో యే॥ ॥౩॥

వ్యా॥ ఇత్థం దేహాదిస్వరూపనిరూపణేన ప్రకృతితత్వస్వరూ
పం ప్రకాశ్య తన్నియామకేన త్వయైవ వయం సర్వే జీవా దేహాదిసమ్బన్ధం
ప్రాప్య తత్పరవశీకృతా ఇతి జీవతత్వస్వరూపమపి దర్శయన్ స్తౌతి-(త్వ)
మితి = సతః- సత్వస్యాస్య స్థూలసూక్ష్మదేహాది ప్రపఞ్చజాతస్య,

త్వమేక ఏవప్రసూతిః - ప్రసవితా, ఉక్తసూక్ష్మసూక్ష్మ దేహాది సమ్బన్ధఘటకః, నత్వన్యః బ్రహ్మాదిః; అస్మదాదేరపి ఉక్తస్థూల దేహాదిసమ్బన్ధ ఘటక స్త్వమేవ మహితభావః, కించ త్వమేవాస్య సన్నిధానమ్ - సమ్యఙ్నిధీయన్తే అస్మిన్నితి సన్నిధానమ్ - లయస్థానభూతః, త్వమేవాస్య స్వస్మిన్నుపసంహర్తా; నతు రుద్రాదిరితి యావత్, అపిచాస్య త్వమేక ఏవానుగ్రహీతేత్యనుగ్రహః - పాలకః, మత్స్యకూర్మ రామకృష్ణాద్యవతారైస్త్వమేవేమం పాలయసీత్యర్థః; ఏవం సతి కేచన అజ్ఞాః త్వన్మాయయా మోహితాస్సన్తోఽస్మదాదీన్ వ్యక్తదేహాన్ సృష్ట్యాదికారణత్వేన పశ్యన్తీత్యాహ-(త్వన్మాయయేతి) = త్వన్మాయయా-నిఖిలజగన్మోహిన్యా భవదీయ మాయాఖ్యయా శక్త్యా, సంవృతచేతసః - సమ్మోహిత బుద్ధయ ఏవ, త్వామ్ - స్వాతన్త్ర్యేణ సృష్ట్యాదికారణభూతమ్, నానాపశ్యన్తి- త్వామివ బ్రహ్మరుద్రాదీనామపి సృష్ట్యాదికారణభూతం పశ్యన్తీత్యర్థః, యే పునర్విపశ్చితః - త్వన్మాయయా మోహరహితాః, చిదచిదీశ్వర తత్త్వత్రయవివేకపూర్వకం నిఖిలనిగమార్థాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః; తేతు నైవం పశ్యన్తి, కింతు నిఖిల నిగమాగమ దేవమౌళిబృన్దసమర్చిత పాదారవిన్దం పరమాత్మానం శ్రీనారాయణం భగవన్తం త్వామేవసృష్ట్యాది నిఖిలకారణ భూతం పశ్యన్తీతి వాక్యశేషః. (యద్వా) యే త్వన్మాయయా సంవృతచేతసస్సంతోఽన విపశ్చితః - "సోకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి- సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతితాత్పర్యానభిజ్ఞాః, తే; త్వామ్ - నానా - స్థావరజఙ్గమరూపేణ, పశ్యన్తి, విపశ్చితస్తు స్థావరజఙ్గమాదిదేహేషు జీవేనసహానుప్రవిశ్య తన్నియన్తృతయావస్థితం త్వామేవ భవనమేవ యథోక్తశ్రుతితాత్పర్యమిత్యేవం జానన్తస్సన్తః స్థావరజఙ్గమాదిష్వన్తర్యామితయాఽవస్థితం త్వామేకమేవ నిఖిలజగత్కారణం పశ్యన్తీత్యర్థః. ||3||

అథ త్వమనుగ్రహశ్చేతి యదుక్తం తదేవాద్య వివృణోతి.

మూ॥ బిభర్షిరూపాణ్యవబోధ ఆత్మన్ క్షేమాయ
లోకస్య చరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నాని సుఖావహాని
సతామభద్రాణి ముహుః ఖలానామ్॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (బిభర్షీ)తి = ఆత్మన్-హే సర్వాన్తర్యామిన్, అవబోధః-జ్ఞానఘనస్వరూపస్త్వమ్, రూపాణి - స్వరూపాత్మక మత్స్యకూర్మాదిమూర్తీః, బిభర్షి - ఆవిష్కరోషీత్యర్థః, కిమర్థమిత ఆహ - చరాచరస్య - స్థావరజఙ్గమాత్మకలోకస్య, క్షేమాయ- లబ్ధదేహానాం నిఖిలజీవానాం పరమపురుషార్థ ప్రాపణేన పరిపాల నాయేత్యర్థః, కీదృశాని రూపాణి ? సత్త్వోపపన్నాని - శుద్ధసత్త్వస్వరూపాణి, కించ సతామ్ - సాధుజనానామ్, సుఖావహాని- భగవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్యశ్రవణకీర్తనరూపభజన సుఖప్రాపకాణి, ఖలానామ్ - అసతాం కంసాదీనాంతు, ముహుః-శశ్వత్, అభద్రాణి - అమఙ్గళప్రదానిచ॥ ౪॥

అ॥ భగవదవతారరూపాణి సతాంభగవత్పాదారవిన్ద మాహాత్మ్య శ్రవణకీర్తనాదిలక్షణ భజనసుఖప్రాపకాణీత్యుక్తమ్, తత్తత్కిమిత ఆహ-

మూ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్త్వధామ్ని సమాధినావే
శితచేతసైకే। త్వత్పాదపోతేన మహత్కృతేన కుర్వన్తి
గోవత్సపదం భవాబ్ధిమ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ (త్వయీ)తి = హే అమ్బుజాక్ష? సమాధినా- సమ్యగా సమన్తా, ధీయతే - న్యస్యతే, మనోఽనేనేతి యథోక్తశ్రవణకీర్తనాదిరూప భజనమ్, తేన ; అఖిలసత్త్వధామ్ని- నిఖిలజీవనికాయాశ్రయణీయేత్వయి, ఆవేశితమ్ - నిరన్తరమావిష్టమ్, యచ్చేతః-స్తేన, ఏకే-ముఖ్యాస్సజ్జనాః, మహత్కృతేన - మహద్భిః కృపయా ప్రదర్శితేన, త్వత్పాదపోతేన - భవత్పాదారవిన్దమాహాత్మ్య శ్రవణాదిరూపయథోక్తభజనలక్షణనౌకయేత్యర్థః, భవాబ్ధిమ్ - అపారభవసాగరమ్, గో

ఏవనిర్భయాస్సన్తః; వినాయకాః - విఘ్నకారిణః, తేషామనీకపాః - బలవత్తరవిఘ్నకారిణః, దారాపత్యాదయః; తచ్చామ్నాతమ్ "విప్రస్య వై సన్న్యసతో దేవా దారాదిరూపిణః। విఘ్నం కుర్వన్త్యయం హ్యస్మానాక్రమ్య సమియాత్పర"మితి. తేషాం మూర్ధసు విచరన్తి - దారాదిరూపేణేన్ద్రాది దేవాయత్తవిఘ్నానగణయ్య నిరన్తరం త్వద్భజనమేవ కుర్వన్తో ముచ్యన్త ఇత్యర్థః. ఏతదేవాభిప్రేత్యశ్రూయతే - "స వై జనో జాతు కథంచనాప్యజేన్ముకున్దసేవ్యన్యవదఙ్గసంసృతిమ్। స్మరన్ముకుందాఙ్ఘ్ర్యుపగూహనం పునర్విహాతుమిచ్ఛేన్నరసగ్రహో యతః - నకర్హిచిన్మత్పరాః శాన్తరూపే నఙ్క్ష్యన్తి నో మేనిమిషో లేఢి హేతిః। యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సుతశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట"మితి. ॥౮॥

అ॥ అథ యదుక్తం (చరాచరస్య క్షేమాయ రూపాణి బిభర్షి) ఇతి తచ్చాద్య ప్రపఞ్చయతి.

మూ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం
శ్రేయ ఉపాయనం వపుః। వేదక్రియాయోగతపస్సమా
ధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే॥ ॥౯॥

వ్యా॥ (సత్త్వ)మితి = శరీరిణామ్ - చరాచరదేహవిశిష్టప్రాణినామ్, స్థితౌ - పరిపాలననిమిత్తమ్, తేషామేవ శ్రేయ ఉపాయనమ్ - యథాయోగ్యం ధర్మాదిపురుషార్థప్రాపకమ్, విశుద్ధం సత్త్వమ్ - విశేషతశ్శుద్ధసత్త్వాత్మకమ్, వపుర్భవాన్ శ్రయతే - స్వస్వరూపాత్మకం రామకృష్ణాదిరూప దివ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీత్యర్థః, యేన - దివ్యమఙ్గళ విగ్రహేణ, జనః, (జాతావేకవచనమ్) క్రియాయోగాదిభిస్తవార్హణమ్ - పూజామ్, సమీహతే - సమ్యక్కరోతి, తాదృశదివ్యమఙ్గళ విగ్రహమావిష్కరోషీతి సమ్బన్ధః, క్రియాయోగః - భవదారాధనమ్, తపః - భవత్కథాశ్రవణ కీర్తనాదౌ చిత్తైకాగ్ర్యమ్, "మనసశ్చేన్ద్రియాణాంచ ఐకాగ్ర్యం పరమం తపః" ఇతి వివరణాత్;

సమాధిః- సమాధానమ్, భగవద్గుణగణామృత నిషేవణేనతస్మింశ్చి
త్తసమాధానమిత్యర్థః. ... ... ॥౯॥

అ॥ యద్యేవంశుద్ధసత్వాత్మకం వపుర్భవాన్నావిష్కుర్యాత్ తర్హి
నకస్యాపి భక్తిస్సిద్ధ్యేదిత్యాశయేనాహ. ... *

మూ॥ సత్వంనచేద్ధాతరిదంనిజంవపుర్విజ్ఞానమజ్ఞా
నభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతేభ
వాన్ప్రకాశతేయస్యచయేనవాగుణః ॥౧౦॥

వ్యా॥ (సత్వంనచే) దితి- హేధాతః! సత్వమ్ - శుద్ధసత్వా
త్మకమిదం శ్రీకృష్ణాత్మకమ్, వపుః, నచేత్ - నావిష్కరోషిచేత్,
తర్హి, విజ్ఞానమ్- భవానేవసర్వోత్తమఇతి విశేషతో భగవత్స్వ
రూపజ్ఞానమ్, అజ్ఞానభిత్- తణ్డులాచ్ఛాదక తుషవదనాదితయానువ
ర్తమానం జీవస్వరూపాచ్ఛాదక మజ్ఞానంభినత్తి- నాశయతి, త్య
జ్ఞానభిత్, భక్తియోగశ్చ;అస్మాకమపిమార్జనం-క్షయమ్,అప-ప్రా
ప్నుయాత్, కిముతాన్యేషామిత్యర్థః; సమ్ప్రతితు భవద్దివ్యమఙ్గళ
విగ్రహావిర్భావేసతి, గుణప్రకాశైః- విదారితాస్యబ్రహ్మాణ్డద్యో
తనగోవర్ధనోద్ధరణాద్యనన్యసాధారణ మాహాత్మ్యప్రకటనైః, భ
వాననుమీయతే- అఖిలజగత్కారణత్వేన తదాధారత్వేనచ ముము
క్షూపాస్యోభవానేవేతి నిశ్చీయతే, అతోస్మాకమన్యేషాంచ విజ్ఞా
నమజ్ఞానభిద్భక్తియోగశ్చవర్ధతఇతి భావః; కీదృశోభవాన్?(యస్య-
సమ్బన్ధీ) గుణః- త్రిగుణాత్మకోయంస్థూలసూక్ష్మదేహాది ప్రపఞ్చః,
యేనవాప్రకాశతే- నియన్తృభూతేన యేనైవచేతనీక్రియతే, సభ
వానితి యోజ్యమ్. "యేనచేతయతేవిశ్వం విశ్వంచేతయతేనయ"
మితి శ్రుతేః. ...* ...* ॥౧౦॥

అ॥ అథేదానీం భగవదవతార నామాదీనామపారతా మావేద
యన్ స్తౌతి.* * * *

{ మూ॥ ననామరూపేగుణకర్మజన్మభి ర్నిరూపితవ్యే
తవతస్యసాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవ
ర్త్మనోదేవక్రియాయాంప్రతియ న్త్యథాపిహి॥ ౧౧॥ }

వ్యా॥ (ననామే) తి= నామాని- రామ కృష్ణ గోవిన్ద ముకున్దే త్యాదీని, రూపాణి- మత్స్యకూర్మాదీని, (ఉభయత్రజాతావే కవచనమ్) తవ, ఇత్థం భూతేనామరూపే, గుణకర్మజన్మభిః- బు ద్ధివ్యాపారసామర్థ్య యుక్తాస్మద్బహుజన్మభి రపీత్యర్థః, ననిరూపి తవ్యే- ఏతావ న్తి నామాని ఏతావ న్తిరూపాణీతి గణయితుమశక్యే, త్వన్నామరూపాణా మపారత్వాదితిభావః; కీదృశస్యతవ ? సాక్షి ణః- మనోవచః ప్రవర్తకత్వేపి తదసఙ్గస్యేత్యర్థః, కించమనోవ చోభ్యామ్- ప్రత్యక్షమానాభ్యాం హేతుభ్యామ్, అనుమేయమ్- ఏతత్ప్రవర్తకఃపరమాత్మాస్తీతినిశ్చయరూపమ్, వర్త్మ - యస్య తస్యఃతవేతిసమ్బన్ధః, హేదేవ? అథాపి- భవానేవం మనోవచోభ్యా మనుమేయవర్త్మాపి, క్రియాయామ్- భవత్పాదారవిన్దారాధనే క్రి యమాణేసతి, భవత్పాదారవిన్దారాధన నిమిత్తంవా ప్రతియన్తి - భవన్నామరూపాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వ న్తివిపశ్చితః, నతుసా కల్యేన; "శేషోప్యుపాపినమవస్యతినాస్యపార" మితి. "ద్యుపతయ ఏవతేనయయురన్తమనన్తతమే"తిచశ్రుతేః. ❋ ॥౧౧॥

అ॥ "క్రియాయాంప్రతియన్తీ"త్యనేనవిపశ్చితోభగవన్నామరూ పాణ్యేకదేశతోనిరూప్య నిశ్చిన్వన్తీత్యుక్తమ్, సమ్ప్రతి తన్నిరూపణ ప్రకారం వివృణ్వన్ తన్నిరూపకాణాం కృతార్థతామాహ.

{ మూ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చచిన్తయన్నామానిరూ
పాణిచమఙ్గళానితే। క్రియాసుయ స్త్వచ్చరణారవిన్దయోరా
విష్టచిత్తోనభవాయకల్పతే. ... ॥౧౨॥ }

౨ వ్యా॥ (శృణ్వన్) ఇతి= "తుల్యశ్రుతపశ్శీలా స్తుల్యస్వేయారిమ

ధర్మాః । అపిపత్యుర్గిరిశ్రవచనే ఏకాంశభూర్భిషోపరే ” ఇత్యుక్తరీత్యా హరికథాశ్రవణయుక్తస్య అతిసమర్థోఽన్యైర్యః కీర్త్యమానమతిపవిత్రం స్వమోత్పుళకాశ్రున్, శృణ్వన్ - శృణోతి, సంస్మరయన్- శ్రవణకుతూహలజనే ప్రాప్తే భగవదభిధానరూప మాహాత్మ్యాత్యన్తికుతూహలతయా స్మారయన్ సమ్యగాబోధయతి, గృణన్- స్వయంకీర్తయన్, రోమపులకాన్ సాశ్రున్ కీర్తయతి; (అయం భావః) భక్తసఙ్ఘే ప్రాప్తే తస్మిన్నేవ వక్తరి సతి స్వయం తాదృశాఅపి నిర్మత్సరతయాశృణ్వన్తి, శ్రోతృజనే ప్రాప్తే అతికుతూహలేన శ్రావయన్తి, ఉభయాభావే స్వయమేవ గాయన్తీతి. చిన్తయన్- “ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్ భుఞ్జానః పర్యటన్ పిబన్ । చిన్తయానో హృషీకేశమపశ్యత్తన్మయం జగత్” ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వావస్థాసు భక్తవాత్సల్యాదిగుణాన్ స్మరతీత్యర్థః - నామాని- నారాయణ రామకృష్ణ వాసుదేవ హరే గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదీని, రూపాణి- రామకృష్ణాది మూర్తీః, చకారాదత్యద్భుతాని తత్తదవతార చరిత్రాణి చ, మఙ్గలాని- శ్రవణకీర్తనపరాణాం భక్తజనానాం ధర్మాదిచతుర్విధ ఫలప్రాప్తిరూపమహామఙ్గళప్రాపకాణీత్యర్థః, ఏవం శ్రవణ కీర్తన పూర్వకమ్, త్వచ్చరణారవిన్దయోః క్రియాసు- భవత్పాదారవిన్దారాధనలక్షణకర్మసు, యః ప్రమానావిష్టచిత్తో భవతి స భవాయ న కల్పతే- భవబన్ధం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః. * * ॥౧౨॥

అ॥ తదేవం భగవదవతారేణాఖిలజీవానాం తత్కథాశ్రవణాది రూపభక్తిప్రాప్త్యాం జనాభవబన్ధాద్విమోచనం సిద్ధవత్కృత్య తన్మహిమాప్రభావాభిజ్ఞతయా బ్రహ్మ స్వప్రార్థితం భూభారహరణమపి సిద్ధవత్కుర్వన్ భగవత్తారచితచరితామృతమభినన్దతి .

మూ॥ దిష్ట్యా హరేఽస్యా భవతః పదో భువో భారోఽపనీతస్తవ
జన్మనేశితుః। దిష్ట్యాఙ్కితాం త్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా
మగాం ద్యాం చ తవానుకమ్పితామ్ ... ॥౧౩॥

వ్యా॥ (దిష్ట్యా)ఇతి= హేహరే! భవతః, పదైః- పాదస్థానీయా
యాః, భువో- భూమేః, "పాదౌ మహీయం స్వకృతైవ యస్యే"తి శ్రు
తేః; భారః- కంసాద్యసురానీకరూప ఇత్యర్థః, అపనీతః - అపరో
పితః, ఏతద్దిష్ట్యా భువోస్మాకంచ భద్రమ్, కేన ? ఈశితుస్తవజన్మ
నైవ- అవతారవాదమాత్రేణ, 'అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భో హన్తా
యాం వహసే బుధే' త్యశరీరవాక్యశ్రవణమాత్రేణ కంసాద్యసురకూ
టోద్ధామ్బరవస్మృతప్రాయోభూదితిభావః. (కించ) సుశోభనైః-
ప్రీణితదేహినాం దష్టప్రాణానాంచ మఙ్గళకరైః, త్వత్పదకైః - ధ్వజవ
జ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నితపదన్యాసైః, అఙ్కితామ్- చిహ్నితామ్, కృపా
కటాక్షేణ వీక్షితామ్; ద్యామ్- దివంచ, ద్రక్ష్యామ- పశ్యేమ; ఏత
చ్చదిష్ట్యా భువోస్మాకంచ భద్రమేవ. ... ॥౧౩॥

అ॥ వరాకస్య మమ ప్రార్థనామాత్రేణావాఙ్మనోగోచరాపారది
వ్యమహిమ్నామాదృశాసంఖ్యేయచతుర్ముఖారాధ్యమానదివ్య పాద
పీఠస్యతవావ్యావతారే కరుణాం వినా హేత్వన్తరం నపశ్యామీత్యాహ.

మూ॥ న తేభవస్యేశ భవస్య కారణం వినా వినోదం బత తర్క
యామహే। భవో నిరోధస్థితిరప్యవిద్యయా కృతా యతస్త్వ
య్యభయాశ్రయాత్మని * * ॥౧౪॥

వ్యా॥ (నత) ఇతి = అభవస్య - అజాయమానస్య, హేఈశ!
భవస్య- త్వయాద్యక్రియమాణావతారస్య, వినోదమ్- కరుణానుక
రణమ్, వినాఽన్యం కారణమ్, నతర్కయామహే - న చిన్తయామః,
కింతు కరుణైవ కారణమితి నిశ్చినుమ ఇత్యర్థః; తథాచ శ్రూయతే
"అజాయమానో బహుధా విజాయతే- తస్యధీరాః పరిజానన్తి యో
నిమ్- కారణమ్- కారుణ్యలక్షణ మిత్యర్థః, ఏతేతిహాసే- కుత ఏ
వంమదవతారే కారణచిన్తనమత ఆహ- (భవ) ఇతి = యతో అ
భయాశ్రయాత్మని- అభయాః- ముక్తాః, తేషామాశ్రయణీయ స్వరూ

షే, (యద్వా) జన్మాద్యనాశ్రయస్వరూపే మోక్షైకదాతృస్వరూపే- త్వయి, నిత్యేదివ్యమఙ్గళవిగ్రహేవతి, అవిద్యయా- కర్మణా, అస్మాకమ్- ధర్మాదిపురుషార్థాపహాభవాదయఃకృతాస్స్యుః- (యద్వా)అవిద్యయా,జీవానాం ప్రాచీనకర్మణా- త్వయి- నిమిత్తేసతి, భవః- జన్మ- నిరోధో- మరణమ్, చకారార్థే-అపిశబ్దః, స్థితిః - పాలనంచ, కృతాభవన్తి - అతో భవజ్జన్మని కరుణైవకారణమ్, నతు కర్మేతి భావః. ... ... ॥౧౪॥❋

అ॥ ఇత్థం కరుణయైవమత్స్యాద్యవతారానపి కృతవానసీత్యాహ.

మూ॥ మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరా
జన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః। త్వంపాహినస్త్రి
భువనంచతథాధునేశభారంభువోహరయదూత్తమ
వన్దనంతే ❋ ❋ ॥౧౫॥

వ్యా॥ (మత్స్యే)తి= కచ్ఛపః- కూర్మః, రాజన్యో- దాశరథ్యాదిః విప్రః- జామదగ్న్యాదిః, విబుధః- వామనాదిః, నః- అస్మాన్, యథా మత్స్యాదిషు కృతావతారస్సన్ పురా అస్మాన్ త్రిభువనం చ తత్తద్విరోధి నిరసనేనపాసి- పాలితవానసి,తథాఽధునాపి, హే ఈశ! భువోభారంహర- అపాకురు, అపాకృత్యాస్మాన్ త్రిభువనం చ పాహీతిభావః; ఏవమసఙ్ఖ్యేయావతారైరవిరతమస్మదాది నిఖిలజీవోపకారిణోఽపారమహిమ్న స్తవభక్తవాత్సల్య కారుణ్యాదిగుణగణ వర్ణనాక్షమోఽహమ్, తే- తుభ్యమ్ వన్దనమ్- నమః, త్వాం స్తోతుమశక్తోఽహం కేవలం వన్దనంకరోమీత్యర్థః. ॥౧౫॥

ఏవం భగవన్తం సంస్తూయకంసాగమనంస్మృత్వాబిభ్యతీం దేవకీం సమాధత్తే. ... ...

మూ॥ దిష్ట్యామ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసా
క్షాద్భగవాన్భవాయనః। మాభూద్భయంభోజప
తేర్మమూర్షోర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః॥

వ్యా॥ (దిష్ట్యేతి) హే అమ్బ? తవ, దిష్ట్యా-భద్రమస్తు, యతః, పరః-పుమాన్- పరమపురుషః, భగవాన్- శ్రీనారాయణః, అంశేన- బలదేవేనసహ, సాక్షాత్తవకుక్షిగతః, కథంభూతస్సన్? భవాయనః - తవయదుకులస్యాస్మాకంచ సర్వదామఙ్గళ ప్రాపకస్సన్, అతో ముమూర్షోః- మహదతిక్రమణేన మర్తుమిచ్ఛోః, భోజపతేః- కంసాత్, తే భయంమాభూత్, తవాత్మజో యదూనాం గోప్తైవభవితా- భవిష్యతి, తస్మాదీషదపికంసాన్మాభైషీరితిభావః॥౧౬॥

అ॥ దేవా బ్రహ్మాదయో బహుమానయన్త స్సన్తస్స్వస్థానంగతా ఇత్యాహ. ... ... *

మూ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయద్రూపమనిదంయ
థా। బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాఃప్రతియయు
ర్దివమ్॥ * * * ౧౭॥

వ్యా॥ (ఇతీతి) యద్రూపమ్-యస్య- మహాపురుషస్య,రూపమ్,అనిదమ్- ఇదమిత్థమితినిర్దేష్టుమశక్యమ్, తంపురుషంపూర్ణం; యథా- యథాశక్తి, ఇతి- పూర్వోక్తరీత్యా, అభిష్టూయ - దేవాశ్చబ్రహ్మేశానౌచ, పురుషం- భావికృష్ణావతారరూపమ్, పురోధాయ- ధ్యానరూపేణాగ్రేకృత్వా, దివంప్రతియయురితి. (అథవా) ఉక్తరీత్యామహాపురుష మభిష్టూయస్థితౌ బ్రహ్మేశానౌపురోధాయ- ఆభ్యామ్; దేవానాంనిఖిలాపన్నివారణేన భగవద్దయాసమ్పాదకావితి పురోధాయ - పురస్కృత్య, తౌ బహుమానయన్తస్సన్తో దివంప్రతియయురితి. ... ... ॥౧౭॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాం శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యాయాం
దశమస్కన్ధే ద్వితీయాధ్యాయః. గర్భస్తుతిస్సమాప్తా.
శ్రీసీతారామాభ్యాంనమః.

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాం నమః.

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే చతుర్దశాధ్యాయస్థ వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా శ్రీ శుకపక్షీయాఖ్యా.

బ్రహ్మస్తుతి ప్రారమ్భః.

తతశ్చతుర్దశే ద్రష్టుం కృష్ణవైభవమాత్మభూః । అపరాధ్య భృశంభీతః కృష్ణమస్తౌదితీర్యతే॥ అఘాసురమోచన రూపపరమాశ్చర్యం భగవన్మహిమానం దృష్ట్వా బ్రహ్మోత్కుతూహలేనాన్యమపి భగవన్మహిమానం ద్రష్టుంవిశ్వమోహకే భగవతి స్వకీయ చ్ఛద్మమాయాం వితత్య తదభిభావుక మపారం భగవన్మహిమానందృష్ట్వా ఉద్భీత్యా సవేపథుస్సన్ భగవన్తం స్తౌతి॥ ...

మూ॥ నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తడిదమ్బరాయ గుఞ్జా
వతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ। వన్యస్రజే కబలవేత్రవి
షాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ॥౧॥

వ్యా॥(నౌమీ)త్యాదినా- హే ఈడ్య- అస్మదాదిభిస్తుత్య, సర్వజీవైః పూజ్యేతియావత్; పశ్యన్తీతి పశవో - జీవాః, తాన్ గ్రహానుగ్రహవ్యాజేన పాతీతి పశుపో విష్ణుః, "యజ్ఞో వై విష్ణుః- పశవశ్చాపి యజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతిష్ఠతీ"తి శ్రుతేః; తస్య అఙ్గజః - దీప్తాద్దీపాన్తరవదావిర్భూత ఇత్యర్థః, (యద్వా) పశవో-హృషీకాణి, తాని స్వస్వ విషయేషు ప్రవర్తనేన పాన్తీతీన్ద్రియాభిమానినో దేవా దిగ్వాతాదయః, తే-అఙ్గజా యస్య తస్మై; తే ఇతి ద్వితీయార్థే చతుర్థీ, త్వాం నౌమి, (అథవా) తే తుభ్యమ్, నౌమి- నమస్కరోమీత్యర్థః; కీదృశాయ? అభ్రవచ్ఛ్యామలం వపుర్యస్య తస్మై; తడిదివ జ్యో

తి మణయమమ్బరం యస్య; గుఞ్జాభిః- పుష్ప విశేషైః, అవతంసా- కర్ణభూషణేచ, పరి–శిరసఃపరితః, పిఞ్ఛమ్-బర్హాపీడంచ, తైర్లక్ష సన్ముఖమ్–గోపవేష ప్రకాశకంముఖారవిన్దం యస్యతస్మై; కించ - వన్యానామ్-చూతప్రవాళాదీనామ్, స్రజోయస్య తస్మైఃకబళాది భిర్లక్ష్మీభిర్శ్రీ- శ్శోభా, యస్య తస్మై; మృదూ- సుజాతాంబు రుహాఽన్మృదులౌ, పాదౌ యస్య తస్మై; ఏవం భూతాయతు భ్యం కేవలం నమస్కారో మీత్యనేన భగవత్స్వరూప గుణానాంసా కల్యేనదుర్జ్ఞేయత్వ ముక్తమ్. ... ||౧||

అ || ఏతదేవ వివృణోతి||

మూ||అస్యాపి దేవవపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామ
యస్యనతుభూతమయస్యకోపి | నేశేమహిత్వవసి
తుంమనసాన్తరేణ సాక్షాత్తవైవకిముతాత్మసుఖాను
భూతేః||౨||

వ్యా|| (అస్యాపి) తి= దేవవపుషః- అనిశంమోదమానాప్రాకృ తదివ్యమఙ్గళస్వరూపవిగ్రహ[illegible] మదనుగ్రహస్య – క్షణేక్షణే మ య్యనుగ్రహోయస్మాత్తస్య;తత్రహేతుః-స్వేచ్ఛామయస్య- స్వీయా నామ్- భక్తానామ్, ఇచ్ఛానురూపస్య, అతఏవనతుభూతమయస్య - అభూతోపమస్వరూపస్యేత్యర్థః, (యద్వా) జీవవత్పఞ్చభూతా త్మకప్రాకృతదేహాదిసమ్పర్కరాహిత్యేన సర్వదా ఆనన్దానన్ద మ యావయవస్వరూపస్యేత్యర్థః,అతఏవఆత్మనామ్-జీవానాంసుఖాను భూతిః– మోక్షలక్షణబ్రహ్మానన్దానుభవో యస్మాత్తథావిధస్య తవ; మహి- మాహాత్మ్యమ్,అనన్తకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణత్వ మితియా వత్; అవసితుమ్- సాకల్యేవపరిజ్ఞాతుమ్, సాక్షాత్తవ కృపాపాత్ర భూతఃకః- ప్రజాపతిరహమపి, నేశే- నసమర్థః, (యద్వా) కః- ప్రజాపతిరహమపి, మనసాన్తరేణ- అన్తర్ముఖీకృతేన చిత్తైకాగ్ర్యే

ఘువిప్లవ' ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసఙ్కీర్తనాది కమ్. మనసా బహుమానంతు 'స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయో' రిత్యా ద్యుక్తరీత్యా భవత్పాదారవిన్దాద్యనుస్మరణమ్. తథా చైవం యథో క్తరీత్యా "తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవ" మిత్యేవమతి కుతూహలా స్సన్తో యే జీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హే అజిత! (*అభక్తజనానామ్, అ వశ్యం ప్రాయశో బాహుళ్యేన) జితోఽసి - ఏవంవిధ భక్తజనై ర సకృదావిష్కృతోత్కర్షస్సన్ తద్వశ్యో భవసీతి భావః. త్రిలోక్యా మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వం భక్తవ శ్యో భవసీత్యుక్తమ్, తథైవ శ్రూయతే "ప్రియస్సుహృద్వఃఖలుమాతు లేయ ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ । యేషామహం ప్రియ ఆత్మా సు తశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి ॥ ౩ ॥

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయి నీం భక్తిం విహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానార్థం ప్ర యతతాం వ్యర్థాయాస ఏవ భవతీత్యాహ. ... *

మూ॥ శ్రేయస్సృతిం భక్తిముదస్య తే విభో క్లిశ్యన్తి
యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామ (సౌ క్లేశల ఏవ) సు
క్లేశచమోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘా
తినామ్ ॥ ౪ ॥ * * *

వ్యా॥ (శ్రేయస్సృతి)మితి = శ్రేయసామ్ - భోగాపవర్గరూపా ణామ్, సృతిః - ప్రవాహవదజస్రస్రవణమ్, యస్యాః, తథావిధామ్, తే - తవ, భక్తిమ్. 'దేవానాం గుణలిఙ్గానా' మిత్యాది లక్షణై రా మ్నాతామితి యావత్; ఉదస్య - ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యేత్యర్థః; యే కేవలబోధలబ్ధయే - యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞా న ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోఽధునాపి సమవస్యతి నాస్య పార' మి త్యాద్యామ్నాయానుసారేణ ఆదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్య భగవ

ఘువిప్లవ ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవద్గుణగణ కథననామసఙ్కీర్తనాది
కమ్. మనసా బహుమానం తు 'సవై మనః కృష్ణపదారవిన్దయో' రిత్యా
ద్యుక్తరీత్యా భవత్పాదారవిన్దాద్యనుస్మరణమ్. తథాచైవం యథో
క్తరీత్యా "తదేవ రమ్యం రుచిరం నవం నవ" మిత్యేవమతి కుతూహలా
త్స్వాన్తే యే జీవన్తి తైర్భక్తజనైః, హే అజిత! (*అభక్తజనానామ్, అ
వశ్యం ప్రాయశో బాహుళ్యేన;) జితోఽసి- ఏవంవిధ భక్తజనై ర
సకృదావిష్కృతోత్కర్షస్సన్ తద్వశ్యో భవసీతి భావః. త్రిలోక్యా
మితి చతుర్దశభువనస్యాప్యుపలక్షణమ్, సర్వప్రకారేణ త్వం భక్తవ
శ్యో భవసీత్యుక్తమ్, తథైవ శ్రూయతే "ప్రేయస్సుహృద్వస్సఖలుమాతు
లేయ ఆత్మార్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ । యేషామహం ప్రియ ఆత్మాసు
తశ్చ సఖా గురుస్సుహృదో దైవమిష్ట" మితి ॥ ౩ ॥

అ॥ ఏవం భగవన్తమపి పరవశీకుర్వాణాం సర్వశ్రేయఃప్రదాయి
నీం భక్తిం విహాయ భగవత్స్వరూపగుణసాకల్యపరిజ్ఞానార్థం ప్ర
యతతాం వ్యర్థాయాస ఏవ భవతీత్యాహ. ... ❋

మూ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో క్లిశ్యన్తి
యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామ (సౌ క్లేశల ఏవ) సు
క్లేశదమోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘా
తినామ్ ॥ ౪ ॥

❋ ❋ ❋

వ్యా॥ (శ్రేయస్స్రుతి) మితి- శ్రేయసామ్. భోగాపవర్గరూపా
ణామ్, స్రుతిః- ప్రవాహవదజస్ర స్రవణమ్, యతః, తథావిధామ్,
తే- తవ, భక్తిమ్. 'దేవానాం గుణలిఙ్గానా' మిత్యాది లక్షణై రా
మ్నాతామితి యావత్; ఉదస్య- ఉత్సృజ్య, అనాదృత్యేత్యర్థః; యే
కేవలబోధలబ్ధయే- యథోక్త భగవత్స్వరూప గుణసాకల్యపరిజ్ఞా
న ప్రాప్తయే, క్లిశ్యన్తి - 'శేషోఽధునాపి సమవస్యతి నాస్య పార' మి
త్యాద్యామ్నాయానుసారేణ ఆదిశేషాదిభి రప్యదృష్టపారస్య భగవ

న్మాహాత్మ్యస్య పారపరిజ్ఞానార్థం పృథాశ్రమ్యస్తీత్యర్థః; తేషా మసుక్లేశచయః- వాఙ్మనోబుద్ధ్యాది పరిశ్రమచాహుళ్యమేవ, అవశి ష్యతే - నాన్యత్, అసుక్లేశల ఇతి పాఠేపి మనోవాగాది శ్రమబా హుళ్యమేవ భవతీత్యుక్తఏవార్థః, సమానమన్యత్,అత్రదృష్టాన్తః, (యథే)తి- స్థూలతుషాః- అన్తస్తణ్డులకణరహితా ధాన్యవల్ప్రీ తీయమానా ధాన్యాభాసాఏవ, తణ్డులేప్సయా తదవఘాతేనాంకా యక్లేశంవినా అన్యత్ఫలం నాస్తి తద్వదితి భావః ॥౪॥

అ॥ 'ఇదంహి పుంసస్తపసశ్శ్రుతస్యవా స్విష్టస్య సూక్తస్య చబుద్ధదత్తయోః। అవిచ్యుతోర్థః కవిభిర్నిరూపితో యదుత్తమశ్లోక గుణానువర్ణనమ్ ॥ భక్తింలబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే' ఇత్యా ద్యామ్నాయానుసారేణ తపఆదిఫలభూతా శ్రీహరి భక్తిరేవావశ్య మనుష్ఠేయేత్యత్ర సదాచారంప్రమాణయతి.

మూ॥ పురేహ భూమన్ బహవోఽపియోగినస్త్వదర్పి
తేహానిజకర్మలబ్ధయా। విబుధ్యభక్త్యైవకథోపనీ
తయాప్రపేదిరేఞ్జోచ్యుత తేగతింపరామ్॥౫॥

వ్యా॥ (పురే) తి = హేభూమన్ – సర్వతః పరిపూర్ణ, పు రా- పూర్వంవిద్యమానాః, బహవో యోగినోఽప- తపోయోగ యాగా ద్యుపాయానుష్ఠాతారోఽపీతియావత్; త్వయ్యేవార్పితాః - సమర్పి తాః, ఈహాః- తపఆద్యనుష్ఠానాని యైస్తే; తథాభూతాస్సన్తః నిజకర్మణా- స్వస్వానుష్ఠిత తపఆదిసమర్పణ లక్షణేన, లబ్ధయా - నిష్పాదితయా, నిరన్తరశ్రవణకీర్తనలక్షణయా భక్త్యైవ, విబుధ్య- భగవత్స్వరూపగుణానా మవసానం నాస్తీతిదృఢం నిశ్చిత్య, అఞ్జః- అనాయాసేన, హేఅచ్యుత_ భక్తజనచ్యుతినివర్తక, తే- తవ, ప రాంగతిమ్- పరంధామప్రాప్తి లక్షణామ్, ప్రపేదిరే- ప్రాప్తాః, వి వృద్ధభక్త్యైవేతి పాఠేపి తపఆది సంవర్ధితయేత్యుక్త ఏవార్థః,

(ఇహాయమభిప్రాయః) "దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమై"రిత్యాద్యామ్నాయరీత్యా బహుజన్మసఞ్చితపుణ్యపుఞ్జవిపాకేన జీవానామాదౌ సత్సమాగమః, తత స్తదనుగ్రహేణ భగవల్లీలాకథామృతనిషేవణేరుచిః, తతో నిరన్తర శ్రవణాదిరూప దృఢభక్తి నిష్పత్తి రితి ॥ ౫ ॥ ... ...

అ॥ యథోక్తక్రమానుగుణ్యేన భజతాంభగవ న్మహిమైకదేశావగమ స్తత్పదప్రాప్తిశ్చేత్యేత దుభయమపి సులభమేవేత్యాహ.

{మూ ॥ తథాపిభూమన్మహిమాగుణస్య తేవిబోద్ధు
మర్హత్యమలా న్తరాత్మభిః । అవిక్రియాత్స్వానుభ
వాదరూపతోహ్యనన్యబోధ్యాత్మతయానచాన్యథా॥}

వ్యా॥ (తథాపీ) తి- హేభూమన్ - అచిన్త్యాపారమహిమన్, తే- తవ, మహి- భక్తవాత్సల్యాది సద్గుణమాహాత్మ్యమ్, సకృత్స్మరణమాత్రేణ కాలకర్మగుణాతీత పరమాశ్చర్యమయ పరంధామ ప్రాపక ప్రభావంవా; తథా, మాగుణస్య - మాతృవత్సర్వాపరాధ సహనశీలాయాః లక్ష్మ్యాగుణస్య, మహాపరాధసహనశీలాది లక్షణస్యాపి, మహి- మాహాత్మ్యమ్, అపరాధినో భగవత్పద ప్రాపణాది నాభగవత్సమాధాన పూర్వకంభక్తజనాపరాధ సహనాది లక్షణంచేతియావత్, అమలే- ప్రకృతి తదనుగుణాది సమ్బన్ధరహితే,అప్రాకృతాసఙ్ఖ్యేయాపారమహిమ్నిశ్రీహరౌ; అన్తరాత్మా-మనః- తదుపలక్షితవాగాది నిఖిలేన్ద్రియాణిచయేషాం తైః; విబోద్ధుమర్హతి- భగవద్ధర్మపరాయణాఏవతన్మహిమాగుణ ప్రభావమవగన్తు మర్హన్తీతియావత్; నను మహానయం శ్రీహరిః కథం తుచ్ఛాన్ జీవాన్ లక్షీకృత్యస్వమహిమానం ప్రకాశయేదితి నశఙ్కనీయమిత్యత్ర హేతుమాహ- (అవిక్రియా) దితి- భావప్రధానోనిర్దేశః- అవికారిత్వాదిత్యర్థః; నహి జీవేషు స్వమాహాత్మ్య ప్రఖ్యాపనేనపరమకృపయా

తదుద్దిధీషేత్ త్వం ప్రకృతికార్య దేహాహఙ్కారశ్చ భావానాం జీవానామివాహంకరీయాత్ మత్ప్రభావం మదపరావరాకాజీవా న జానన్తీతి వృత బుద్ధివికారస్సాదితిభావః. అత్రహేతు స్స్వానుభవాత్- స్వానామ్ - జీవానామ్, అనుభవాత్ - బ్రహ్మానన్దానుభవహేతుత్వాదిత్యర్థః; 'ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యానిభూతాని మాత్రా ఉపజీవన్తి - సఏకోబ్రహ్మణఆనన్దః- శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్యే' తిచ శ్రుతేః; అపిచ అరూపతః - యథోక్త విక్రియా హేతుభూత ప్రాకృతరూపరాహిత్యాదప్రాకృత దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవత్త్వాచ్చేత్యర్థః, కించ అనన్యబోధ్యాత్మతయా- భక్తైకసంవేద్య స్వభావత్వాదిత్యభిప్రాయః, అతోన్యథాసచ - నకదాచిదప్యస్మిన్నుపదిష్టార్థే అసమ్భావనాకర్తవ్యేత్యర్థః॥ ౬॥ ... ...

అ॥ తర్హి ఇత్థం మదనుగృహీతా అపి మద్భక్తా స్సాకల్యేన మన్మహిమానం కిన్నావగచ్ఛేయురతఆహ. ... ...

మూ॥ గుణాత్మనస్తేపిగుణాన్విమాతుంహితావతీ
ర్ణస్యకఈశిరేస్య । కాలేనయైర్వావిమితాస్సుక
ల్పైర్భూపాంసవగణిమిహికాద్యుభాసః ॥ ౭॥

వ్యా॥ (గుణాత్మన) ఇతి= గుణాత్మనః- అనన్తకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహస్యేత్యర్థః, గుణాన్- 'సత్యం శౌచందయాక్షాన్తి' రిత్యాది సద్గుణాన్, విమాతుమ్ - విశేషతః- సాకల్యేన, పరిజ్ఞాతుమితి యావత్; కీదృశస్య? హితాయావతీర్ణస్య 'యావద్యష్టివిషాణే' త్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వస్వరూప భవనాదిరూపస్వమాహాత్మ్యవిష్కరణేన బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదినిఖిలజీవానాం స్వస్మిన్సర్వోత్తమతా ప్రజ్ఞప్తిసిద్ధయే ఆవిర్భూతస్యేత్యర్థః, క ఈశిరే- కేవాసమర్థాఅభవన్, నకేపీత్యర్థః; కీదృగ్భూతా అపి నేశిర ఇత్యాకాఙ్క్షాయామాహ- (కాలేనే) తి= చిరకాలావతీర్ణ

తోరుజన్మభిరిత్యర్థః, సుకల్పైః - పూర్వోత్తరజన్మగణన ప్రతిస న్ధాన ప్రత్యభిజ్ఞాననిపుణైః, భూపాంసవః - పృథివీపరమాణవః, ఖే- సఞ్చరమాణాః, మిహికాః- హిమకణాః, ద్యుభాసః- నక్షత్రాణి చ, యైః; ఏవమ్భూతైః, విమితాః- విశేషతో గణితాస్స్యుస్తాదృశా అపి కే ఈశిర ఇతి సమ్బన్ధః. 'కో అద్ధా వేద క ఇహ ప్రవోచత్ - విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచమ్ - విష్ణోర్ను వీర్యగణనాం కతమోర్హతీహ యః పార్థివాన్యపి కవిర్విమమే రజాంసి - నాన్తం గుణానామగుణస్య జగ్ముర్యోగేశ్వరా యే భవపాద్మముఖ్యాః - యత్రిపతన్త్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటిభిస్తవనన్తః" ఇత్యాద్యామ్నాయైరుద్ఘోషాదితి భావః ॥ ౭ ॥ ... ...*

అ॥ 'యోనాద్రియేత త్వత్పాదౌ సశోచ్యోహ్యాత్మవఞ్చకః' ఇత్యాదివాక్యపర్యాలోచనయా సర్వోపాసనాఫలభూతా సర్వశాస్త్ర తాత్పర్యగోచరభూతా త్వద్భక్తిరేవ లబ్ధపురుష జన్మభిరవశ్యం సమ్పాదనీయేత్యాహ. (తత్తేనుకమ్పా) మితి- * *

మూ॥ తత్తేనుకమ్పాం సుసమీక్షమాణో భుఞ్జాన ఏవా
త్మకృతం విపాకమ్। హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే
జీవేత యో ముక్తిపదే స దాయభాక్ ॥ ౮ ॥

వ్యా॥ తే- పరమదయాళోస్తవ, అనుకమ్పామ్- మదీయోయం రక్షణీయ ఇత్యేవంరూపాం కృపామేవ కేవలమ్, సుసమీక్షమాణః- కస్మిన్ జన్మని కదావా భవిష్యతీతి సమ్యక్ప్రతీక్షమాణః, అతఏవాత్మ కృతమ్- స్వేనైవకృతమ్, విపాకమ్ - ప్రారబ్ధపుణ్యవాసనాఫలమ్, భుఞ్జానః- "భోక్తవ్యమాత్మనో దిష్టం ప్రాప్తం ప్రాప్తమబుధ్యతే"త్యుక్తరీత్యా హర్షవిషాదం వినా సుఖదుఃఖమనుభవన్ సన్నేవ, హృద్వాగ్వపుర్భిః- మనోవాక్కాయైః, తే- తుభ్యమ్, నమః- నమనమ్, విదధత్- యథాయోగ్యం కుర్వాణ ఏవ సన్, యో జీవేత- సః, ముక్తి

పదే- ముక్తిస్థానే పరస్మిన్ ధామ్ని, దాయభాక్ - దాయమివాయ
త్నప్రాప్యనియతస్థానవాన్ భవతీత్యర్థః, హృదా నమనమ్, స
దా భక్తవాత్సల్యాదిగుణగణస్మరణపూర్వక మహాపాదకేశభగవద్రూ
పసంస్మరణమ్, వాచా నమనమ్- నారాయణ వాసుదేవ రామ కృష్ణ
గోవిన్ద ముకున్దేత్యాదిశ్రవణ మఙ్గళభగవన్నామసఙ్కీర్తనపూర్వక
తచ్చరిత మహామృతవర్ణనాది, వపుషా నమనం తు- 'పాదౌ హరేః క్షే
త్రపదానుసర్పణే' ఇత్యుపదిష్ట రీత్యా శ్రీహరేః క్షేత్ర పదానుస
ర్పణాది ॥ ౮ ॥ ... ...*

అ॥ ఇత్థం భక్తవాత్సల్యాదిసద్గుణసమ్పాదనేన భవతా మద
ఘం పృష్ఠతః కృత్వా అహం పుత్రవద్రక్షణీయ ఇత్యాశయే నాహ-
(పశ్యే) తి- ... ...*

మూ॥ పశ్యేశ మేఽనార్యమనన్త ఆద్యే పరాత్మని త్వయ్య
పి మాయిమాయిని । మాయాం వితత్యేక్షితుమాత్మ
వైభవం హ్యహం కియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥

వ్యా॥ హే ఈశ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధ సహనసమర్థ, త్వ
య్యపి- మత్ప్రార్థనయా మదనుగ్రహార్థమిహ కృపయావతీర్ణే
భవత్యపి, అతీవ మత్కృతమ్, అనార్యమ్ - గురుద్రోహాదిరూపం దౌర్జ
న్యమ్, పశ్య- అపక్వబుద్ధినా బాలేన కృతమితి క్షాన్త్వా మయి కృపా
కటాక్షం కుర్వితి భావః. కీదృగ్భూతమనార్యమ్? అనన్తే - స్వరూప
తో గుణతశ్చాన్తరహితే, (అత్ర హేతుః) ఆద్యే- సర్వకారణకా
రణభూతే, పరాత్మని, పరేషామ్- మాదృశాసఙ్ఖ్యేయ బ్రహ్మాదీ
నామ్, ఆత్మని- నియామకే, మాయిమాయిని - సర్వజగన్మోహకది
వ్య మాయాశక్తిమతి త్వయ్యపి, మాయామ్ - త్వదనుగ్రహసమ్పాది
తాం మామకీం మోహనశక్తిమ్, వితత్య-విస్తార్య, వత్సాద్యపహ
రణేన ప్రకాశ్యేత్యర్థః; ఆత్మనో-మమ, వైభవమ్-మాయాప్రభావమ్,

ఈక్షితుమ్, (అథవా) ఆత్మనః- అపారమహిమ్న స్తవ, వైభవమ్ - అ
త్యాశ్చర్యకర విచిత్రలీలా మహిమానమ్, ఈక్షితు మైచ్ఛమితి యు
క్తదిద మవాక్యమితి సమ్బన్ధః, అతోహంకియాన్ - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః,
(అత్రదృష్టాన్తః) అగ్నే ర్జ్వాలాగ్ర లక్షణవిస్ఫురమాణ క్షుద్ర
విస్ఫులిఙ్గరూపార్చిరివేతి, అతో మదజ్ఞతాం ధిగ్గితిభావః॥౯॥

అ॥ స్వాపరాధం విజ్ఞాప్య క్షమాపయతి- (అత) ఇతి-

మూ॥ అతఃక్షమస్వాచ్యుత మేరజోభువోహ్యజానత
స్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమోన్ధ
చక్షుషోహ్యేషోనుకమ్ప్యోమయినాథవానితి॥౧౦॥

వ్యా॥ యతస్సర్వేపి జీవాః ప్రాయేణత్వయ్యపరాధకరణే అతీవ ని
పుణాః క్షమాపణే త్వత్యన్త మశక్తాస్స, మాధ్యాదితి భావః; అతో హే
తోః, మే- మత్సమ్బన్ధినః, (అపరాధానితి శేషః) క్షమస్వ, కీదృశ
స్య? రజోభువః- రజోగుణస్వభావస్య, అతఏవ అజానతః- భవాన
పారాత్యద్భుతమాహాత్మ్య ఇత్యేవం జ్ఞాతుమయోగ్యస్య, కించ-త్వత్,
త్వత్తః, పృథక్- వ్యతిరేకేణ, ఈశమానినః- అహమపి స్వాతన్త్ర్యేణ
ఈశ్వర ఇతి మన్యమానస్యేత్యర్థః, (అపిచ) అజావలేపః- అహమ
పి జగత్కర్తా ఇతి యో అవలేపో- గర్వః; సఏవాన్ధంతమః- అత్యన్తం
గాఢాన్ధకారవదతి దృఢమజ్ఞానమ్, తేనాన్ధమ్- నష్టమ్, చక్షుః- ఉత్కృ
ష్టాపకృష్టజ్ఞానం యస్యతస్య; హే అచ్యుత! (ఏతేనాశ్రితాన్నచ్యా
వయతీత్యచ్యుత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా స్వభక్తకృతాః కేవాఽపరాధా స్త్వ
యాసోఢు మశక్యా ఇతి సూచయతి) తతః కిమత ఆహ- ఏషః- చతు
ర్ముఖః, దుస్సహాపరాధవానపి, మయ్యేవాయం నాథవాన్- స్వామి
భక్తిమాన్, అతో మదీయోయం రక్షణీయ ఇత్యనుకమ్ప్యః- ఇత్థం త్వత్కృ
పావిషయీకార్యోహమిత్యర్థః॥ ౧౦॥ ... *

అ॥ నను త్వమపి సృష్ట్యాదిసామర్థ్యవాన్, అత స్త్వమపి

మత్తస్సృథగీశ్వర ఏవేతి చేదత ఆహ- (క్వాహం) మితి-

మూ॥ క్వాహం తమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూ
సంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్విధా
విగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య చ
తే మహిత్వమ్ ॥ ౧౧॥ * * *

వ్యా॥ తమః- ప్రకృతిః, మహాన్- మహత్తత్త్వమ్, అహమ్- అహంకారః, ఖ- మాకాశం చరో వాయుః, అగ్నిః- తేజః, వాః- జలమ్, భూః- పృథివీ, ద్వన్ద్వనిర్దిష్టైః పృథివ్యాదిక్రమేణోత్తరోత్తరం దశగుణ విస్తృతై రావరణభూతైస్తమ ఆది పృథివ్యన్తైరష్టభిస్తత్త్వై స్సంవేష్టితే అస్మిన్నణ్డఘటే స్వమానేన సప్తవితస్తిపరిమితః- కాయః, యస్య సోఽహం క్వ? ఈదృగ్విధాని- ఏతదణ్డసదృశాని, అవిగణితాని- అసంఖ్యేయాని, అణ్డాన్యేవ పరాణవః - పరమాణవః, తేషాం చర్యా- సఞ్చారః, తదర్థమ్, వాతాధ్వానో- గవాక్షరన్ధ్రాణి, తానీవ రోమవివరాణి యస్య తస్య; తే- తవ చ, మహిత్వమ్- మాహాత్మ్యమ్, క్వ? అతోఽహమతి తుచ్ఛః, తస్మాన్మత్కృతాపరాధోఽపారమహిమ్నా భవతా సోఢవ్య ఇతి పూర్వేణ సమ్బన్ధః, అత్ర పృథివ్యావరణం దశకోటి విస్తృతమ్, ఏవం క్రమేణ దశోత్తరాధిక్యం ద్రష్టవ్యమ్; పరమాణుస్తు త్రసరేణోష్షష్ఠాంశ ఇతి. ఏతచ్చామ్నాతం 'జాలాన్తరగతరశ్మ్యవగతఖమే వానుపతన్నగామ్ । పరమాణుస్సవిజ్ఞేయ' ఇతి॥౧౧॥ * * *

అ॥ పునశ్చేదానీం మదపరాధస్త్వయా మాతృవచ్చ సోఢవ్య ఇత్యాశయేనాహ- (ఉత్క్షేపణ) మితి- ... ...*

మూ॥ ఉత్క్షేపణం గర్భగతస్య పాదయోః కిం కల్పతే
మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూ
షితం తవాస్తి కుక్షేః కియదప్యనన్తః॥ ౧౨ ॥

వ్యా॥ గర్భగతస్య- కఞ్చిత్కాలం గర్భే స్థిత్వా బహిర్నిర్గతస్య

సుతస్యేత్యర్థః, యథాకాలం గర్భవాససమ్భవాత్సుతస్యాపిపృశ్ని గర్భశబ్దవద్గర్భగతశబ్ద ఉపపద్యతే, తథాచ లోకేచిరం సంవర్ధిత స్యాపికుక్షేర్బహిర్నిర్గతస్య స్వశిశో క్షీరకాలాభిలషితం పాదయో రుత్క్షేపణమ్- ఉత్క్షిప్తతాడనమ్, తన్మాతురాగసే - అపరాధా య, కింకల్పతే- నకల్పతఏవ, ప్రత్యుత సన్తోషాయైవ కల్పతఇతిభా వః; ఏవంసతి ప్రళయావసరే చేతనాచేతనాత్మక మిదమఖిలం జగ త్త్వదుదరే నిలీయ- వసిత్వా, త్వదుదరాద్బహిర్నిర్గత్య యథాపూ ర్వమేవం జాతమితి సర్వశాస్త్రప్రసిద్ధమ్, అతో మాతృవత్త్వ యాసర్వాపరాధాః క్షన్తవ్యాఇత్యభిప్రాయః, ఇమమేవాభిప్రాయం వ్యనక్తి- (కిమి)తి- అస్తివ్యపదేశః- "సూర్యాచన్ద్రమసౌధాతాయ థాపూర్వమకల్పయత్- దివంచపృథివీంచాన్తరిక్షమథోసువః" ఇత్యా దిరూపః, 'నాస్తివ్యపదేశస్తు "నబ్రహ్మానేశానోనేమేద్యావాపృథివీ" ఇత్యాదిరూపః, ఏతాభ్యాంవ్యపదేశాభ్యామ్, భూషితమ్- ప్రతిపాది తమ్; స్థూలసూక్ష్మావస్థం కృత్స్నమిదంజగత్, (యత్త్వా) ఏతా భ్యాంవ్యపదేశాభ్యాంభూషి- ఏతద్వ్యపదేశశ్రుతిప్రపఞ్చ,ఉషితమ్- వా స్తవ్యేనస్థితమ్,కృత్స్నమిదంజగత్కిం-యదపి-కిఞ్చిదపి,ఈషదపీత్యర్థః; కిముతేః, అన్తః- బహిః, ఆసీత్కిమ్? అపితు తవకుక్ష్యన్తరే వా సీదిత్యర్థః, ప్రళయే అన్తస్థమేవ జగత్సృష్ట్యవసరే బహిర్నిర్గత మితి భావః ॥ ౧౨ ॥ ... ...

అ॥ నను మత్కుక్షినిర్గత స్యాప్యపరాధంచేదహం సహే యాచేవ, కుతస్సహేయం త్వదపరాధమ్? త్వం కో వేత్యాకాఙ్క్షాయా మహామపి తన్మైవేత్యాహ- (జగత్త్రయే)తి- ... ...

{మూ॥జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్ప్లవోదేనారాయణస్యో
దరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోజస్త్వితివాఙ్నవైమృ
షాకిన్త్వీశ్వరత్వన్నవినిర్గతోస్మి॥ ౧౩॥}

వ్యా॥ అహో తావత్ 'అగ్నేస్సలిలయతేమత్యర్ణమన్నంభానాసులీయ
తే' ఇత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టక్రమేణ ప్రాకృతిక ప్రళయానన్తరం పున
స్సృష్టిసమయే "వాఙ్మనోఽగోచరం సత్యం ద్విధాసమభవత్ప్రభో" ఇ
త్యుపక్రమ్యోపదిష్టక్రమేణోద్భూతైర్మహదాదితత్త్వైః బ్రహ్మాణ్డం
విరచయ్య తదన్తశ్చేష్టారూపేణ ప్రవిశ్య "ఆత్మనోఽయనమన్విచ్ఛ
న్నాపోఽస్రాక్షీచ్ఛుచిశ్శుచిః- ఆపోవా ఇదమాసన్- సలిలమేవా సప్రజా
పతిరేకః పుష్కరపర్ణే సమభవ" దిత్యాదిశ్రుత్యా శ్వేతద్వీపస్థానే
ప్రథమం శ్రీపద్మనాభావతారరూపం ధృత్వా తదన్తః ప్రవిష్టస్సన్ జ
లంసృష్టవాన్, సలిదం జలమేవ (జగత్త్రయాన్తోదధిసమ్ప్లవోద) ఇత్యు
చ్యతే, తథాచ జగత్త్రయాన్తే - స్వర్గోపరిదేశ పర్యన్తం వ్యా
ప్తే, ఉదధిసమ్ప్లవోదే- నిమర్యాదసముద్రజలే, శ్వేతద్వీపే శయా
నస్య నారాయణస్య, ఉదరాదుద్భూత నాళాత్, అజః- బ్రహ్మా,
వినిర్గతః- జాతః, ఇతినాక్- లోకవార్తా, "సప్రజాపతిరేకః పుష్క
రపర్ణే సమభవ" దిత్యాది శ్రుతివాక్యం; నవైమృషా- నైవమిథ్యాభవి
తుమర్హతి, హే ఈశ్వర! త్వత్- శ్రీపద్మనాభరూపాత్ త్వత్తః, నవి
నిర్గతః- నజాతోఽస్మి కిమ్, శ్రీపద్మనాభరూపనారాయణోదర నాభి
నాళాదహముద్భూత ఏవేత్యర్థః॥ ౧౩ ॥ ... ※

అ॥ అహో తత్ హి- నారాయణోదర నాభినాళాత్త్వముద్భూ
తఏవ, నతత్రవిశయః, తావతా యశోదాసుతస్య మమతవ చ కిమా
యాత మత ఆహ- (నారాయణస్త్వ)మితి- ... ...※

మూ॥ నారాయణస్త్వం నహి సర్వదేహినా మా
త్మాస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ । నారాయణోఽఙ్గం నర
భూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యం న తవైవ మాయా॥

వ్యా॥ సర్వదేహినామాత్మా త్వం నారాయణో నహీతి కాకుః -
త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః, తథాచ నరాణామ్ - జీవానామ్,

సమూహానాం నారమ్, తదయన- మన్తర్బహిర్వ్యాపకత్వేనాశ్రయో, యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా "అన్తర్బహిశ్చతత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్థిత"ఇత్యామ్నాతఃపరిపూర్ణరూపీ భగవాన్ పరతత్త్వాత్మకో నారాయణస్త్వమేవేత్యర్థః. తథా తేషాం త్వమేవాధీశోసి - సర్వజీవప్రవర్తకశ్చ త్వమేవాసీత్యర్థః, తథాచ, నారస్య- జీవసమూహస్య, అయనమ్- దేహద్వయ సమ్బన్ధ ఘటనద్వారా ధర్మాదిచతుర్విధ పురుషార్థసాధనానుష్ఠానేషు యథాయోగ్యం ప్రవృత్తిర్యస్మాత్;సనారాయణస్త్వం నహీతి కాకురిహానుషజ్యతే; సకలజీవానాం ధర్మాది చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాచ్చ త్వమేవ నారాయణ ఇత్యర్థః. అపిచ, అఖిలలోకానామ్- సృష్టసృజ్య నిఖిల జీవానామ్, సాక్షీ- ద్రష్టా, సృష్ట్యర్థం సర్వదాచ సాక్షాత్కరణశీలః; తథాచ, నారమ్- నిఖిలజీవసమూహమ్, అయతే - సర్వజ్ఞత్వేనపశ్యతీ,తిచ వ్యుత్పత్త్యా త్వమేవ నారాయణోభవసీత్యర్థః. (అయమిహాశయః) "భగవానేక ఆసేదమగ్ర ఆత్మాత్మనాం విభుః- ఏకమేవాద్వితీయమ్- ఏకోహవై నారాయణఆసీత్ - అథపురుషోహవై నారాయణోఽకామయత" ఇత్యాది శ్రుతిభిస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వోపాస్యఃపరమాత్మాఏకఏవేత్యధ్యవసీయతే. "రజోభిస్సమస్ఖ్యాతాఃపార్థివైరిహజన్తవః - అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృత" ఇత్యాదిశ్రుత్యాతు సృష్టసృజ్యభేదేన జీవాబహువిధాఅసఙ్ఖ్యేయాఃపరస్పరం భిన్నా అతిసూక్ష్మరూపా నిత్యాశ్చేత్యేవమధ్యవసీయతే, "అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీంప్రజాం జనయన్తీఁ సరూపా" మిత్యేవంజాతీయక శ్రుతిభిస్తుకార్యకారణరూపేణ ప్రకృతిరేకవిధైవేతి చాధ్యవసీయతఇతి. కిఞ్చ "విశ్వంయుగాన్తేవటపత్రఏకశ్శేతేస్మమాయా శిశురఙ్ఘ్రిపాన"ఇత్యాది శ్రుతి ప్రసిద్ధత్వేన యఆమ్నాయమానో నారాయణస్సచాపి త్వమేవేత్యాహ-

(నారాయణోఽఙ్గ) మితి- నరభూజలం అయనమ్- ప్రళయావసరే ఆశ్రయ ఆసీత్తవ, తస్మాద్ధేతోః, యద్వటపత్రశాయిఅఙ్గం తచ్చతవసత్యమ్- నిత్యం స్వరూపమేవ, నతు మాయాపద్మనాభ రూపవత్ప్రాకృతమ్, కిం త్వప్రాకృతమేవేత్యర్థః. తథాచ నరభూజలమయనంయస్యేతివ్యుత్పత్తిలాభాత్ "ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవై నరసూనవః। అయనంతస్యతాఃపూర్వం తేననారాయణస్స్మృత"ఇతిస్మర్యమాణోవటపత్రశాయీనారాయణోపిత్వమేవేతిభావః॥ ౧౪॥

అ॥ ఇతఃపరైశ్చతుర్భిశ్శ్లోకైః భగవత్కృతాస్సర్వా అప్యాతయస్సత్యాఏవ, నత్వైన్ద్రజాలవత్క్షణికా ఇత్యాహ - (తచ్చేజ్జలస్థ) మితి- ... ...*

{మూ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేనదృష్టంభగవంస్తదైవ। కింవాసుదృష్టంహృదిమేతదైవకింనోసపద్యేవపునర్వ్యదర్శి॥ ౧౫॥ * * * *}

వ్యా॥ తవ- 'పశ్యన్త్యదోరూపమదభ్రచక్షుషా సహస్రపాదోరుభుజాననాద్భుతమ్। సహస్రమూర్ధశ్రవణాక్షినాసికం సహస్రమౌల్యమ్బరకుణ్డలోల్లస' దిత్యాది శ్రుత్యుపదిష్టరూపస్యేతి యావత్; జలస్థమ్- జలాన్తర్గతశ్వేతద్వీపస్థమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, జగద్వపుః- సకలజగదుద్గమనస్థానం మూర్తిః, ఆదౌ- మే- మయా, కఞ్జకర్ణికాధిష్ఠితేనేతి భావః; కిం నదృష్టమ్- నావలోకితం కిలేత్యర్థః, "నావిన్దదబ్దశతమప్సునిమజ్జమాన" ఇత్యాదిశ్రుతేః; తదానీం మమానధికారాత్తద్రూపం నదర్శితవానసీతిభావః. తదేతత్సత్- సత్యమ్, కించ, హేభగవన్? తదైవహృదిసుదృష్టంకిమ్- సమ్యగ్దృష్టంకిల, 'స ఆదిదేవోజగతాంపరోగురు స్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ"త్యామ్నాతక్రమేణ 'పునస్స్వధిష్ణ్యమాస్థాయ తపత' ఇతి వాక్యంశ్రుత్వాతపః కృతవతో మమహృది మయాసమ్యగవలోకితంకిల; తదామేభవతఃకృ

పయాఽత్యద్భుతాఽపార దివ్యమాహాత్మ్యం భవద్రూపం దర్శితవా
నసీత్యర్థః. అపిచ సపదితత్రైవపునర్న్యదర్శికిం మ[illegible]స్సృష్టి సామ
ర్థ్యముపదిశ్యాన్తర్హితవానసీతి భావః. తదేతచ్చసత్ - సత్యమ్,
తథాచైతాదృశ్య స్సర్వా అపి తవలీలాస్సత్యా ఏవ భవన్తి, అన్యథా
భగవతః పురుషోత్తమస్య లీలాకథారస నిషేవణమన్తరేణాన్యఃస్తవో
నేతి కథముపదేష్టుం శక్యతఇతి భావః॥ ౧౫॥ ... ...

అ॥ కించ ఇతోఽప్యత్యాశ్చర్యతరాంలీలాం ప్రకటితవానసీత్యాశ
యేనాహ- (అద్యైవే) తి- ... ... ※

మూ॥ అద్యైవత్వదృతేస్యకింమమన తేమాయాత్వమా
దర్శితం హ్యేకోఽసి ప్రథమంతతో వ్రజసుహృద్వత్సా
స్సమస్తాఅపి। తావన్తోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సా
కంమయోపాసితాస్తావన్త్యేవజగన్త్యభూస్తదఖిలం
బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ ※ ※

వ్యా॥ హేమాయాదమన- ఆశ్రితజనానాంత్వత్సఙ్కల్పాయత్తా
జ్ఞాననివర్తకేతియావత్; "తేషామేవానుకమ్పార్థమహమజ్ఞానజంత
మః। నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేనభాస్వతే" ఇతిస్మృతేః;
"దృశ్యన్తేఽన్తర్గతాశ్చాన్యేకోటిశోహ్యణ్డరాశయః" ఇత్యామ్నాయా
నుసారేణతవబహిఃపరమాణుకల్పా అణ్డరాశయోయథాప్రకటితాః,
తథాత్రాస్మిన్ కృష్ణావతారేఽపి బహిస్స్ఫుటస్యాస్య ప్రపఞ్చస్య సదృ
శమ్, హేకృష్ణ! త్వదన్తర్జఠరే విద్యమానమపిజగత్- జనన్యాః- య
శోదాయాః, తే- త్వయైవ, ప్రకటీకృతమ్. (యద్వా) అ[illegible]ప్రపఞ్చ
స్యేతిషష్ఠీ రాహోశ్శిరఇతివదభేదే; తథాచ, హేకృష్ణ! బహిస్స్ఫు
టస్యాస్యప్రపఞ్చస్య - బహిఃప్రకాశమానై తత్ప్రపఞ్చాభిన్నమ్,
మాయాత్వమ్- మత్సఙ్కల్పవిరచిత మిత్థంజగదేవ, జనన్యాః-యశో
దాయాః, (స్వమాహాత్మ్య జ్ఞాపనార్థమితిశేషః) త్వదన్తర్జఠరే

త్వయాప్రకటీకృతమ్, (ఏతదుక్తంభవతి, ఇయంయశోదాశ్రీనారాయణాఖ్యపరతత్త్వాత్మకతయామామభిజానాత్వితిభావేనకృపయైవేత్థం త్వదుదరే జగద్దర్శితవానసీతి) అథవా ఏవంజగద్దర్శితవానసీతి యదేతన్మాయాత్మకంకిమితికాకుః, కపటకృతంకిమ్? కిన్త్వీదృశో పి లీలాస్సత్యా ఏవేతి భావః॥ ౧౮॥ ... ...

మూ॥ యస్యకుక్షావిదంసర్వంసాత్మంభాతియథా తథా । తత్త్వయ్యపీహతత్సర్వం కిమిదంమాయయావినా॥౧౬॥ ...

వ్యా॥ కించ, త్వయి- సర్వాధారభూతేస్థితమ్, తత్- ప్రసిద్ధమ్, ఇహ- సత్యత్వేన ప్రతీయమానమిదంజగత్, మాయయావినా- కాపట్యంవినా, అథఽక్రియాకారితయేతి యావత్; తథాభూతంసత్ యస్యకుక్షావపి తత్సర్వంజగత్, సాత్మమ్- శ్రీకృష్ణసహితమ్, స్వసహితమితివా; జగత్సత్యమేవ భాతి- ప్రకాశతే, కిమ్- కిలేత్యర్థః, అవ్యయానామనేకార్థత్వాత్; తస్మాత్కృత్స్నమపి తవచరితంసత్యమితి భావః॥ ౧౬ ॥ ... ...

అ॥ అపిచాత్యద్భుత దివ్యచరితాచరణేనమహాకాపట్యంప్రకటితవానసీత్యాహ- (అద్యైవే) తి- ... ...

మూ॥ అద్యైవత్వదృతేస్యకింమమన తేమాయాత్వమాదర్శితం హ్యేకోసిప్రథమంతతోవ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తాఅపి । తావన్తోసిచతుర్భుజా స్తదఖిలైస్సాకంమయోపాసితాస్తావన్త్యేవజగన్త్యభూస్తదఖిలం బ్రహ్మాద్వయంశిష్యతే॥ ౧౮॥ ...

వ్యా॥ త్వత్- త్వన్మహిమావలోకన నిమిత్తమ్, ఋతే-సత్యాచరణశీలేత్వయి,మమ- మాయా, ప్రదర్శితమ్,మాయాత్వమ్- వత్సాదిమతిరోధానలక్షణకాపట్యమ్, అద్యాస్యాఖిలజనస్య, ఆదర్శితమిత్యను

షజ్యతే; ఆదర్శితంకిమ్- మత్తాత్పత్యే మఖిలజన విదితత్వేనత్వయా ప్రకటీకృత మేవేత్యర్థః, భో॒బ్రహ్మన్! తత్కథం మయాప్రకటీకృతమితిచే త్తదుపపాదయతి- (ఏకోఽసీ) తి- హి - యస్మాత్, త్వమ్, ప్రథమమ్- ఆదౌ, ఏకోఽసి- ఏకఏవస్థితః, వత్సాదీనాం మయాపహరణాదిభావః; తతః, వ్రజసుహృత్- సుహృత్సః, వత్సాస్సమస్తాఅపి త్వమేవాసీరిత్యనేన వ్రజసుహృదిత్యనేనచవ్రజస్థనిఖిలగోపగోపీజనానాంసుతాదిరూపేణాత్యన్త మానన్దసన్దోహసమేధనార్థమ్ "యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపు"రిత్యాదినా "యావద్యష్టివిషాణే" త్యాదినాచ ఆమ్నాతరీత్యా బహువిధరూపోఽభాసి, తతశ్చ యావన్తోవత్సాదయస్తావన్తోఽసి- "వ్యదృశ్యన్తఘనశ్యామాఃపీతకౌశేయవాససః । చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయ"ఇత్యామ్నాతప్రకారేణ బహ్వద్భుతాసంఖ్యేయరూపోఽసీత్యర్థః; తానిరూపాణికీదృశ్భూతాని? మయా- ఇదానీం తనబ్రహ్మాధికారిణా మయాసాకమ్, అఖిలైః-అతీతాధికార బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిభిర్దేవైర్మూర్తిమద్భిస్తత్త్వాదిభిశ్చ, అనవరతముపాసితాః- సేవ్యమానాః, తథావిధాసంఖ్యేయరూపోఽసీతి సమ్బన్ధః, కించ యావన్తిజగన్తి- జఙ్గమాని, చేతనాః- ముక్తజీవాః, తావన్తో జగన్తి, విభక్తివ్యత్యయః, త్రైశ్చోపాసితరూపోఽభూరిత్యర్థః. (యద్వా) యావన్తి జఙ్గమాని చేతనాస్సన్తితావన్తిజగన్త్యభూవః- తావచ్చేతనాన్తర్గతత్వేనతదానీం దృశ్యమానోఽభూరిత్యర్థః, తతస్తు, తదఖిలమ్- తాదృశఘనశ్యామాది నిఖిలరూపాత్మకమ్, అద్వయమ్- నిరస్తసామ్యాతిశయమ్, బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మరూపీసన్, శిష్యసే - విశిష్యసే, ఏకరూపోఽప్యుక్తసర్వరూపాత్మకతాదృశాత్యూర్జితరూపోఽసీ త్యర్థః, ఏవంచేదిత్థమత్యద్భుతచరితాచరణస్య మత్కుచేష్టితాభివ్యఞ్జకత్వేన మచ్ఛిక్షారూపత్వాదేతదపి మమానుగ్రహఏవేతిభావః. తస్మాదిదృశ్యోభగవల్లీలా నిఖిలజగదుద్ధా

రణ పటుతర ఇతి మన్తవ్యః॥ ౧౮॥ ... ...

అ॥ ఏతావతాఽస్మిన్భవే అవిద్యాకామకర్మభి రనవరతంసం క్లిశ్యమానానాం తత్క్లేశనివారణకర జ్ఞాన వైరాగ్యసహిత భక్తి యోగవిధానార్థం నానావతారై ర్భక్తవాత్సల్యాద్యాత్మక గుణ ప్రకాశకావిచిత్ర లీలాఃకృతా ఇత్యుక్తమ్, ఇదానీంకృత పుణ్య పుఞ్జాః కేచిత్తాదృశ భగవల్లీలాకథారస నిషేవణేనైవ తృప్తా స్సన్తో ముక్తాభవన్తి, అన్యేఽపి “నూనందైవేనవిహతామేచాచ్యుతకథాసుధామ్ | హిత్వాశృణ్వన్త్యసద్గాథాఃపురీషమివవిడ్భుజ” ఇత్యుక్తరీత్యా భవఏవ ముహ్యన్తీత్యాహ- (అజానతామి) తి-

మూ॥ అజానతాంత్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా
భాసివితత్యమాయామ్। సృష్టావివాహంజగతోవిధా
నఇవత్వమేషోన్తఇవత్రినేత్రః॥౧౯॥

వ్యా॥ త్వత్పదవీమ్ - నానావతారైఃప్రదర్శిత భజనసమ్ప్రదాయసరణిమ్, అజానతామ్, అనాత్మని- అనాత్మనీతి జాతావేకవచనమ్, వృథా పురాతన కుడ్యతుల్యేషు శరీరేషు, స్థితేనాత్మనా-తాదృశజీవేన సహ, అత్రాపిజాతావేకవచనమ్, వర్తమానోపి, ఆత్మా- జీవసాక్షీత్వమ్, మాయాంవితత్య - తాదృశజీవేషు “ఈశ్వరోహమహంభోగీసిద్ధోహంబలవాన్సుఖీ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేహాగారదారాదిషుమాయామ్- మోహమ్,వితత్య- విస్తార్య,భాసి - అహోమమద్రోహీతి రక్షితుంచిరకాలంప్రతీక్షస ఇతి భావః; అత్రబ్రహ్మరుద్రాదయోపయమేవ దృష్టాన్తమిత్యాహ- జగతోవిధానే - రక్షణే, సృష్టిప్రళయయో రుపలక్షణమ్, తేషు; ఏషః- నారాయణస్త్వమివ, యథాస్వతన్త్రస్తథా అహం త్రినేత్రశ్చ నస్వతన్త్ర ఇత్యర్థః, “సృజామితన్నియుక్తోహం హరోహరతితద్వశః । విశ్వంపురుషరూపేణపరిపాతిత్రిశక్తిధృది” త్యామ్నాయరీత్యాత్వమేవసృష్ట్యాదిలీలాం

కరోషి, వయంతుత్వన్నియమానుపథా స్తథాపి కదాచిదహంస్రష్టా స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమాని, తథా రుద్రోऽపి ప్రళయవిషయే స్వతన్త్ర ఇవ భ్రమతి, ఏవమేవ తవమాయయామోహితాజీవా స్త్వద్విముఖా స్సన్తో విశ్వేపిభ్రమన్తి ॥ ౧౯॥ ... ...

అ॥ ఏతాదృశజీవమోహ నివృత్త్యర్థమేవ తవావతారా ఇత్యాహ- (సురేష్వి) తి- ... ... ❀

మూ॥ సురేష్వృషిష్వీశతథైవనృష్వపితిర్యక్షుయాద
స్స్వపితేఽజనస్య। జన్మాసతాందుర్మదనిగ్రహాయ
ప్రభోవిధాతస్సదనుగ్రహాయచ ॥౨౦॥

వ్యా॥ హేఈశ? అజనస్యతవ, సురాదిషుజన్మ- వామన నారాయణ రాఘవ కృష్ణ నృసింహ మత్స్య కూర్మాద్యవతారాః, అసతామ్- త్వద్విముఖానామ్, దుర్మదనిగ్రహాయ- కాయ కళత్రాది మోహ నివర్తనద్వారా త్వదుపాసనజ్ఞానబోధనాయ, సదనుగ్రహాయచ- సతాం అయమేవ భక్తవత్సలఇతి స్థూణానిఖనన్యాయేన భక్తి దార్ఢ్యాయచ ॥ ౨౦ ॥

అ॥ "అథాపితేదేవాపదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీతఏవ" తి "యదాయస్యానుగృహ్ణాతీ" త్యాద్యామ్నాయరీత్యాభవత్ప్రసాదంవినా "శృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్త్యభీక్ష్ణశస్స్మరన్తినన్దన్తితవేహితంజనాః। తఏవపశ్యన్తి" త్యాదిభి రామ్నాతం తవలీలాశ్రవణాది మహాప్రభావం నకోపి జానాతీత్యాహ- (కోవేత్తీ) తి-

మూ॥ కోవేత్తిభూమన్భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వ
రోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్। క్వవాకథంవా కతివా
కదేతివిస్తారయన్క్రీడసియోగమాయామ్॥ ౨౧॥

వ్యా॥ హేభూమన్- పరిపూర్ణ, పరమానన్దమూర్తే; అతఏవ హేభగవన్- సకల కల్యాణగుణగణాకర,పరాత్మన్- పరశ్చాసౌత్మా

చ పరాత్మా- హేసర్వజీవాశ్రయ మూర్తే; హేయోగేశ్వర- సర్వయోగఫలదాయిన్, పరమకృపాళుస్త్వమ్, యోగమాయామ్- స్వకృతలీలామ్, "స్వమూర్త్యా లోకలావణ్యనిర్ముక్త్యా లోచనంనృణా" మిత్యామ్నాయరీత్యా- జీవాః, తమః, అనయాంతరస్త్వితి సుశ్లోకాం కీర్తిం విస్తారయన్- సత్సు ప్రఖ్యాపయన్, క్రీడసి- క్వవా, కుత్రవా, కథమ్- కేనప్రకారేణవా, కదావా, కస్మిన్కాలేవా, కతిసఙ్ఖ్యేవా ఇతిజనైరజ్ఞాతస్సన్ విహరసి, సర్వజీవోద్ధరణార్థం కృపయా కృతాః, భవతఊతీః- ఏవంవిధలీలాః, త్వదుపేక్షిత జనః కోవావేత్తి- నకోపీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ... ... *

అ॥ యస్మాదేవ మవతారవ్యాజేన స్వమహిమాప్రకటన పూర్వక మనుగృహ్ణాసి తస్మాచ్చిదచిదీశ్వర వివేకచతురాస్తద్వివేకజ్ఞాన పూర్వకం పరమాత్మతత్త్వం త్వాంజ్ఞాత్వా యేభజన్తి తఏవతరన్తీత్యాహ- (తస్మా)దితి- ... ... *

మూ॥ తస్మాదిదంజగదశేషమసత్స్వరూపంస్వప్నా
భమస్తధిషణంపురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవనిత్య
సుఖబోధతనావనన్తేమాయాతఉద్యదపియత్సదివావ
భాతి ॥ ౨౨॥ ... ...*

వ్యా॥ తస్మాదితి త్రిభిః ప్రథమే ప్రకృతివిచారః, ద్వితీయేపరతత్త్వ విచారః, తృతీయేజీవతత్త్వవిచారః, ఆదౌ ప్రకృతిస్వరూపమాహ - నిత్యసుఖబోధతనౌ- భక్తజనైర్నిత్యమనాయాసేన బోద్ధవ్యానన్దమూర్తౌ, అనన్తే - స్వరూపతోగుణతోప్యపరిమితే, త్వయిసత్యేవ, నిర్లజ్జం సద్దృశ్యమానమ్, ఇదమ్- అశేషం జగత్, మాయాతః- ఉపాదానభూతాయాః ప్రకృతేః, ఉద్యదపి- కార్యరూపేణ పరిణతమపి, సదివ- భగవద్వ్యతిరేకేణ విద్యమానమివ, అవభాతి, జీవాస్తుప్రకృతివికారభూతశరీరేషు విద్యమానం స్వస్వరూపంస్వనియామ

కత్వేన విద్యమానం పరమాత్మస్వరూపంచ విస్మృత్య తత్ర దేవో హంమనుష్యోహమితిభ్రమ న్తీతి భావః; కీదృగ్భూతంజగత్? అసత్స్వరూపమ్- ప్రతిక్షణమామఘటామ్బువన్నశ్వర మితిభావః; తథాపి స్వప్నాభమ్- సుప్త క్షణకాలసుఖవన్నివృత్తిలక్షణంచ, అ స్తధిషణమ్- అస్తా- త్యాజితా, ధిషణా- భగవత్ప్రాప్తిసాధనరూపా భక్తిః,యేన; అతఏవపురుదుఃఖదుఃఖమ్_ జీవానాంనిత్యదుఃఖప్రదమ్, తథాచ ప్రకృతివికారభూతం జగదేవంవిధమితి జ్ఞాత్వా భగవ దుపాసనం కర్తవ్యమితి భావః॥ ౨౨॥ * * * *

అ॥ అథపరతత్వంవిశేషతో దర్శయతి- (ఏక స్త్వ) మితి -

మూ॥ ఏక స్త్వమాత్మాపురుషఃపురాణస్సత్యస్స్వ
యంజ్యోతిరన న్తఆద్యః । నిత్యోక్షరోఽజస్రసుఖోని
రఞ్జనఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోమృతః॥ ౨౩॥

వ్యా॥ హేభగవన్? త్వమేవ, ఏకః- ముఖ్యః, సర్వోపాస్య ఇతియావత్; (అత్రహేతవః) ఆసమన్తాత్తతః ఆత్మా, సర్వవ్యాపకః, (అప్లుగతావితి స్మరణాత్) కించప్రకృత్యాది తత్వాభివ్యఞ్జకత్వేన పూర్వమేవ పురుషావతారతయా సత్వాత్పురుషః, "పూర్వమేవాహమిహాసమితి- తత్పురుషస్యపురుషత్వ"మితిశ్రుతేః; అతఃపురాణః- అనాదిరితియావత్; సత్యః_ యథార్థభాషణః, (యద్వా) సతః_ నిత్యతయాస్వస్మిన్ విద్యమానాన్వైదాన్ త్యజతి - సృష్టిసమయేఆవిర్భావయతీతితథా; "యస్యనిశ్వసితమేతైతద్యదృగ్వేదోయజుర్వేద"ఇతి శ్రుతేః; (అత్రహేతుః) స్వయంజ్యోతిః- స్వయంప్రకాశః, సర్వజ్ఞఇతియావత్; (అపిచ) అన న్తః- స్వరూపతోగుణతశ్చ సాకల్యేనాపరిజ్ఞేయః, అథాపిఆద్యః- స్వమాహాత్మ్యైకదేశపరిజ్ఞాపనేఆదిగురురిత్యర్థః; అతఏవనిత్యః- నిర్వికారః, అతోఽక్షరః- అపక్షయశూన్యఇత్యర్థః; అతోఽజస్రసుఖః- నిత్యానన్దమూర్తిః, యతోని

రఞ్జనః- నిష్కళఙ్కః,రాగాదిదోషరహితః;తత్కృతః॥అద్వయః-నవి ద్యతేద్వయమ్-సామ్యాతిశయంవస్తు,యస్యాసోఽద్వయః;తచ్చకుతః॥ము క్తఉపాధితః-స్థూలసూక్ష్మదేహాజ్జీవవిమోచకఇత్యర్థః, అతోఽమృ తః- ముక్తిప్రదఇతియావత్; తస్మాత్పూర్ణః - సర్వసద్గుణసమ్ప న్నః స్త్వమేవ ముఖ్యః, పరతత్వరూపీ నారాయణఇతి భావః॥ ౨౩॥

అ॥ ఇతోజీవతత్వనిర్ణయపూర్వక భగవత్ప్రాప్తిసాధనప్రక టనేన జీవానాందుఃఖనివృత్తి మాహ- (ఏవంవిధ)మితి =

మూ॥ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమా
త్మాత్మతయావిచక్షతే । గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచ
క్షుషాఏతేతరన్తీ(వ)హభవానృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪॥

వ్యా॥ ఏవంవిధమ్- 'ఏకస్త్వమాత్మే'త్యాది పూర్వశ్లోకోక్తలక్ష ణైర్యుక్తమ్, ఆత్మానం త్వామేవ, సకలాత్మనామ్ - సర్వజీవానామ పి, ఆత్మా- సాక్షీతిజ్ఞాత్వా, ఆత్మతయా- ప్రకృతిజీవవిలక్షణ పరమా త్మస్వరూపతయా,యేవిచక్షతే- సర్వజీవోపాస్యమితిజ్ఞాత్వా"సత్సఙ్గ లబ్ధయాభక్త్యామయీ"త్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గతోలబ్ధ శ్రవణాదిసాధ నైస్సేవన్తఇత్యర్థః; తదేవాహ- గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషా- గురురేవార్కః- అర్కవజ్జగత్పావన పరోపకారతయైవ భగవన్మా హాత్మ్యప్రకాశకః, తేనలబ్ధా, ఉపనిషత్- ఉపనిషీదతి- భక్తపార్శ్వే తిష్ఠతి, భగవాననయేతి ఉపనిషత్, శ్రీమద్భాగవతాది సచ్ఛాస్త్రాది; తదేవచక్షుః, తయా; సచ్ఛాస్త్రాభ్యాస జన్య భక్త్యేత్యర్థః. (అ యంభావః) "ఏకస్త్వమాత్మే"త్యుక్త్యా పరమాత్మతత్వమేకమితి, 'సకలాత్మనా'మిత్యనేన జీవాఅనన్తా ధ్రువాశ్చేతి, ప్రకృతిస్తుకార్య కారణరూపిణ్యప్యేకా; ఏవంతత్వత్రయ విభాగజ్ఞానం లబ్ధ్వా "త స్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమ"మిత్యాద్యుక్తరీత్యానిర పేక్షం సద్గురుం ప్రాప్యతస్మాత్ "సర్వతోమనసోఽసఙ్గ" మిత్యా

ద్యుక్తక్రమేణ భాగవతధర్మాన్ జ్ఞాత్వా పరతత్వంశ్రీనారాయణం భజేయురితి. ఏతఏవ భవాన్నృతామ్బుధిమ్- జనన మరణ సంసార సాగరమ్,ఇహ- ఏతజ్జన్మన్యేవ, తరన్తి,అన్నృతమ్-అజ్ఞానాత్ప్రాప్తమిత్యర్థః, ఇవ ఇతిపాఠే జీవస్యనిత్యత్వాద్భవస్య ఆగన్తుకత్వా త్తరన్తీవే త్యుక్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ ... ... ❋

అ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవయోగ్యేషు సత్స్వరూపేషు జీవేషు భవబన్ధస్య ఆగన్తుకత్వాత్పూర్వోక్త క్రమేణభగవదుపాసనయైవ తద్బన్ధోనివర్తతఇత్యాహ- (ఆత్మాన) మిత్యాది శ్లోకద్వయేన -

మూ॥ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతం
నిఖిలంప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోపిచ తత్ప్రలీయ
తేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా ॥ అజ్ఞానసం
జ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌనామనాన్యౌ స్తఋతజ్ఞభా
వాత్ । అజస్రనిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేత
రణావివాహని ॥ ౨౫ ॥❋ ❋ ❋ ❋

వ్యా॥ ఆత్మానమ్- స్వస్యభోగాస్పదం దేహమేవ, ఆత్మతయా- జీవస్వరూపం విస్మృత్య ఏతదేవ జీవస్వరూపమితి, విజానతామ్ - దేహాత్మవాదినామ్, తేన- దేహాద్యహఙ్కారేణైవసాకమ్, నిఖిలమ్- క్షుత్పిపాసాధివ్యాధి జన్మ జరామరణాదిదుఃఖ జాతమ్, ప్రపఞ్చితమ్- అనుభావ్యత్వేన ప్రకాశితం భవతి, తథాపి భూయోజ్ఞానేన- పూర్వోక్త భగవదుపాసనయైవ, ప్రలీయతే- ఏవందేహాత్మ మోహోనశ్యత్యేవేత్యర్థః, (తద్యథా) భోగభవాభవౌ- రజ్జ్వామావిర్భావ తిరోభావావివ, (అయమభిప్రాయః) "ఆత్మానిత్యోవ్యయశ్శుద్ధ" ఇతి "అచ్ఛేద్యోయమదాహ్యోయ" మిత్యాదినాచ నిత్యాజీవా అతఃత్వప్రకృతికార్య సమ్బన్ధరహితాఅపి ప్రకృతివికారమపీదం శరీరం బహుజన్మకృతపుణ్య పుఞ్జప్రాప్తంముకున్దసేవోపయికమిత్య

జ్ఞాత్వా భగవదుపేక్షయా దేహభోగఏవ ముహ్యన్తి, సదాచార్యో
పదేశతో ముచ్యన్తఇతి ॥ ౨౫ ॥ ... ... *

అ॥ "ఆత్మానిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధఏకఃక్షేత్రజ్ఞ" ఇత్యాది ద్వాద
శలక్షణయుక్తే క్షేత్రజ్ఞే జీవేస్వరూపతో బన్ధ మోక్షౌ న స్తఇత్యాహ -
(అజ్ఞానసంజ్ఞా) వితి = ... *

అజస్రచిన్త్యాత్మని- అజస్ర- మవిరతమ్, చిన్త్యః- శ్రవణకీర్త
నధ్యానారాధనాదిభి ర్భజనీయః, ఆత్మా- శ్రీహరిః,యస్మిన్తస్మిన్;
దేహతద్ధర్మాదిరహితే, అతఏవ, పరే-దేహవ్యతిరిక్తేతత్సాక్షిణి జీ
వే, భవభన్ధమోక్షౌ- భవతీతిభవః- దేహః, తేనబన్ధశ్చ మోక్షశ్చ,తౌ;
న్వాబుతజ్ఞభావాత్- దేహాదావనిత్యత్వజ్ఞానాత్, భావనాత్; నామ
ప్రసిద్ధౌ; అజ్ఞానసంజ్ఞాఅతఏవఅన్యా- జీవస్యనస్వాభావికౌ, ఆగన్తు
కావిత్యర్థః; జీవస్వరూపేవిచార్యమాణే న స్తఇతిభావః. (అత్రదృ
ష్టాన్తః)అహని- దినరాత్రీ,తరణౌ- సూర్యే,యథాన తద్వత్॥౨౬॥

అ॥ జీవాత్మపరమాత్మతత్త్వసజాతీయమతం నిరాకుర్వన్ తన్మత
స్థానాక్రోశనేన ధిక్కుర్వన్నాహ- (త్వా)మితి =

మూ॥ త్వామాత్మానంపరంమత్వాపరమాత్మానమేవ
చ । నష్టఆత్మా బహిర్మృగ్య అహోఽధిగ్గజ్ఞానాజ్ఞ
తామ్ ॥ ౨౭ ॥ * * * *

వ్యా॥ పరమ్- సర్వజీవేభ్యఃపరమ్, పరిపూర్ణత్వాత్సర్వ జీవ
పూజ్యమ్, త్వామ్, ఆత్మానమ్- పరిచ్ఛిన్నంజీవాత్మానమ్, మత్వా,
పరమ్- పరమాత్మవ్యతిరిక్తం తుచ్ఛంజీవమ్, ఆత్మానమ్ - పరిపూ
ర్ణం పరమాత్మానమ్,మత్వా, ఉభయతాప్యాత్మా నష్టోభవతి-
బ్రహ్మైవాహమితిభావనయా పరమాత్మానష్టః, అహం బ్రహ్మేతి
భావనయా జీవాత్మాచనష్టోభవతీతి, ఏవంవిధ (*గుణ)దుర్మతప్ర
విష్టస్యతస్య, ఆత్మా- శ్రీహరిః, బహిః- దూరఏవ వర్తమానోఽజ్ఞ

వాత్మానమేమృగ్యఏవ, ఏతాదృశాజ్ఞాన విశిష్టకోటిజన్మభిర్వా తత్త్వతః యస్వరూపజ్ఞానం నభవేదేవేత్యర్థః, ఏతాదృశజనాజ్ఞతాం ధిగ్ధిక్-ధిగితి- అహోకష్టంకష్టమ్, ఏవంతత్పద త్వంపదార్థ-భేద జ్ఞానశూన్యానాం పతనమేవేత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ... *

అ॥ తదేవంసఖిత్వేన నియన్తృత్వేనచ స్వహృదయేసదాసన్నిహితమపి పరమాత్మానం త్వామవివేకినోనవిన్దన్తీత్యభిహితమ్, సాధవస్తు నైవంవిధాః, కింతు "అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతి నేతీత్యతత్స్యజ"న్నిత్యాద్యామ్నాయానుసారేణ దోషబహుళేపిస్వదేహాన్తర్భవేస్వహృదయఏవ పరిమృగయన్తస్తాదృశ దేహ జీవోభయ విలక్షణత్వేన త్వాంవిన్దన్తీత్యేతత్సదృష్టాన్తమాహ - (అన్తర్భవే) ఇతి=

మూ॥ అన్తర్భవేఽనన్తభవన్తమేవహ్యతత్త్యజన్తో
మృగయన్తిసన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణస
న్తంగుణంతంకిముయన్తిసన్తః ॥ ౨౮ ॥ ** *

వ్యా॥ భోఅనన్త! సన్తః- దోషబహుళేపి గుణమాత్రగ్రాహిణః, అన్తర్భవే - స్వదేహాన్తర్విద్యమానే హృదయాకాశే, అతత్-మార్గణీయాత్తత్త్వాద్వ్యతిరిక్తం దేహాదికమ్, త్యజన్తః- 'నాత్మావపుః పార్థివమిన్ద్రియాణి' త్యుక్తరీత్యా పరమాత్మా సభవతీతి నిశ్చిన్వన్తః, తత్రసన్తం పరమాత్మానం త్వామేవ మృగయన్తి - సమ్యగ్విచార్య దేహాదిభ్యో విలక్షణత్వేన స్వాన్తర్యామిత్వేన చ జానన్తీత్యర్థః, హి- నిశ్చితమ్, అశేషదోష నిషదనేపి దేహే పరమాత్మాధ్యవసాయరూప గుణగ్రహణే దృష్టాన్తమాహ- (అసన్తమపీ) తి = (అయమర్థః) యథాసన్తః- సర్వత్రగుణగ్రహణ శీలాస్సాధవః, దత్తాత్రేయసదృశాఇతి భావః; అసన్తమ్ - అసాధు మనర్థకారిణమపి,అహిమన్తరేణ - అహిమన్యేగరళాది దోషబహుళేపీతి యావత్; సన్తమ్- విద్యమానం గుణమ్, వేశ్మనిర్మాణాది పరిశ్రమంవి

నా ఏకచారిత్వానికేతనత్వ పరకృతవేశ్మప్రవేశాదిలక్షణం సద్గుణమే వ,అన్తియన్తికేము - అగ్రతః ప్రాప్నువన్తిఖలు, గరళాదిదోషబహు ళేపితస్మిన్ దోషాస్విహాయస్వస్వరూపంజీవతత్వంజ్ఞాత్వా తత్ప్రత్యపర మాత్మస్వరూపగుణమేవసాధవస్సమ్యగ్వాచార్యప్రాప్నువన్తీతి॥ ౨౮॥

అ॥ ఇత్థంభూతాత్మతత్వావమర్శనసాధ్యా భక్తిస్సర్వేషాం సులభేత్యుక్తమ్, తత్రనిదానం తవప్రసాద ఏవేత్యాహ (అథాపీ)తి=

మూ॥ అథాపి తేదేవ పదామ్బుజద్వయ ప్రసాద లే
శానుగృహీతఏవ । జానాతితత్వం భగవన్ మహి
మ్నోనచాన్యఏకోపి చిరంవిచిన్వన్ ॥౨౯॥ *

వ్యా॥ తవభక్తిస్సర్వేషాంసులభైవ, అథాపి, హేభగవన్-సక లకల్యాణగుణగణ పరిపూర్ణ, తే-తవ, దేవపదాంబుజద్వయప్ర సాద లేశానుగృహీతః (దివ్ అత్రగత్యర్థే) బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదిజీవైః పూజ్యత్వేనప్రసిద్ధఇత్యర్థః, ఏవంభూతం యత్పదామ్బుజద్వయమ్, తస్యప్రసాదలేశేన యఅనుగ్రహీతస్సఏవ, తే - తవ, మహిమ్నః - లీలాకథారసస్య, తత్వమ్ 'తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవ' మిత్యా ది'స్వాదుస్వాదుపదేపదే'ఇతి 'పిబన్తియేభగవత ఆత్మనస్సతాం క థామృత' మిత్యాద్యుక్తరీత్యా కథారసనిషేవణమేవ జన్మలాభ ఇతి సిద్ధాన్తమ్, జానాతి, అన్యః- తవప్రసాద మప్రాప్తః, ఏకః - ము ఖ్యోపి, సృష్టిసంహారాద్యధికారేణ ప్రసిద్ధోపి, యోగసాఙ్ఖ్యాదిభిశ్చి రంవిచిన్వన్నపి నజానాతి, కింతు తత్తన్మతవాదవిశుద్ధోభవతీతి॥౨౯॥

అ॥పూర్వశ్లోకోక్త భగవదనుగ్రహ ప్రాప్తభగవల్లీలారసమా హాత్మ్య జ్ఞానపూర్వక దృఢభక్తియోగంప్రార్థయతి- (తదస్తు)తి -

మూ॥తదస్తుమేనాథసభూరిభాగోభవేఽత్రవాన్యత్ర
తువాతిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోపి భవజ్జనానాం
భూత్వానిషేవేతవపాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥

వ్యా॥ హేనాథ- ఆశ్రితజనసర్వాపరాధసహన పూర్వక సర్వమనోరథపూరక, సభూరిభాగః- చిదచిదీశ్వరవిభాగ జ్ఞానపూర్వక లీలాకథారస నిషేవణ రూపోయస్సమహాభాగ్యోదయః, మే,అస్తు, అత్రవా- అస్మిన్భవే చతుర్ముఖజన్మని,అన్యత్ర- దేవమనుష్యాదిశరీరే వా, తిరశ్చామ్ - గజగృధ్రాదిశరీరేవా, యేన - మహాభాగ్యోదయేన, భవజ్జనానామ్- ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగిజనానాం మధ్యే, ఏకోప్యహమపి యఃకశ్చిద్భూత్వా, (అయంభావః) ఏతేమహాభాగవతోత్తమాః, తదాశ్రయణమాత్రేణాహంకృతార్థోభవామీతి మమజ్ఞానమ్, తేషామప్యయమస్మద్గోష్ఠ్యాం ప్రవేష్టుంయోగ్య ఇతిమయి కృపాచేత్యేతద్ద్వయం మమయథాభవేత్తథావిధో భూత్వేతి; తవ పాదపల్లవంనిషేవే - భజామి , తాదృశం మహాభాగ్యం మేఅస్త్వితి సమ్బన్ధః ॥ ३० ॥ ... ... ❁

అ॥ ఉక్తప్రకారేణ దృఢభక్తియోగం ప్రాప్తవత్యోగోప్యోస్మాదృశాం పూజ్యాఇత్యాహ - (అహో) ఇత్యాది శ్లోక త్రయేణ-

మూ॥అహోऽతిధన్యావ్రజగోరమణ్యస్తన్యామృతం
పీత మతీవతేముదా । యాసాంవిభోవత్సతరాత్మజా
త్మనాయత్తృప్తయేద్యాపినచాలమధ్వరాః॥३०॥

వ్యా॥ యద్యపి యశోదాదేవక్యౌ భాగ్యవత్యావేవ, యతఃపుత్రస్నేహేన స్తన్యామృతం దత్తవత్యౌ, తథాపి తదత్యన్తం నాశ్చర్యమ్, కింతు యాసామ్- గోగోపీనామ్, స్తన్యామృతమ్, హేవిభో- సర్వాన్తర్యామిన్, తే- త్వయా, వత్సతరాత్మజాత్మనా- బహుబాలవత్సరూపేణ బహుపుత్రరూపేణచ, అతీవముదా - అలభ్యలాభవదతిసన్తోషతయేత్యర్థః, అతీవేతి - అల మలమితి పీతం యస్మాదేవంతస్మాత్; వ్రజగోరమణ్యః- అతివధన్యాః, అహో- ఆశ్చర్య మేతత్, యత్తృప్తయే, అధ్వరాః - యజ్ఞాదయః, ప్రకృతి వికృతి

రూపాః, ఏవంవిధకృత్స్నధ్వరానుష్ఠాతారో బ్రహ్మాదయోపి నాలమ్- నసమర్థాఃబభూవు రితిభావః ॥ ౩౧ ॥

అ॥ గోకులబృన్దావనప్రదేశేషు విద్యమానా మనుష్య పశుపక్షి మృగ వృక్ష లతాదయో ప్యతీవ ధన్యా ఇత్యత్యాశ్చర్యే ణాహ - (అహో) ఇతి= ... ... ※

మూ॥ అహోభాగ్యమహోభాగ్యంనన్దగోపవ్రజౌకసామ్। యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణంబ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ ※ ※ ※

వ్యా॥ యత్- యస్మాత్, నన్దగోప వ్రజౌకసామ్- నన్దగోపస్యవ్రజః- గోకులబృన్దావనప్రదేశః, ఓకః- స్థానమ్, యేషామ్ - గోగోపిగోపాలమృగపక్షివృక్షలతా గుల్మాదీనాం తేషామ్; బ్రహ్మ- శ్రీకృష్ణః, మిత్రమ్, నను పరస్పరోపకారిత్వమేవ మిత్రత్వమ్, తతః-దాచిద్విషమేసతి మైత్రీభఙ్గపూర్వకద్వే షఏవపర్యవస్యతి, కృష్ణమిత్రత్వే కిమాశ్చర్యమితిచేత్కృష్ణమిత్రతానత థేత్యాహ- పరమానన్దమ్ - 'ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా' దితిశ్రుతే రానన్దస్వరూప ఆనన్దానుభవ రహిత స్వాశ్రితజీవానా మానన్దప్రదః, నిర్హేతుక దయావా నిత్యర్థః; 'ఏషహ్యేవానన్దయాతీ'తి శ్రుతేః; సామాన్యమిత్రత్వే దేశాన్తరగమనే పరస్పరవియోగదుఃఖ మపరిహార్యమ్, తన్నభవతీత్యాహ - (పూర్ణ) మితి- సర్వత్రవిద్యమానత్వా దనుశాయినోజీవాయత్రకుత్ర గతాఅపి విశ్లేషాభావాత్తాదృశ దుఃఖం నభవతీత్యర్థః, నను పరస్పర దేహవియోగే మిత్రత్వవిశ్లేషదుఃఖోఽపరిహార్యఏవ, తథాపి కృష్ణమిత్రత్వే తన్నభవతీత్యాహ - సనాతనమ్- నిత్యమ్, జీవాత్మపరమాత్మనోర్నిత్యత్వాదుక్తదోషోనభవతీత్యర్థః, తత్తస్మాత్కారణాత్తేషాంభాగ్య మహో అహో - అత్యాశ్చర్య మత్యాశ్చర్యమ్, అతిప్రశంసేయమ్ ॥ ౩౨ ॥ ... ... ※

అ॥ నన్విన్ద్రియాధిష్ఠాతారో యూయంచభూరిభాగా ఏవేతి చేత్సత్యమ్, నతాదృశభాగ్యవన్తో భవామః, కింతు తఏవ మహాభాగ్యవన్త ఇత్యాహ- (ఏషా) మితి- ... ... *

మూ॥ ఏషాంతుభాగ్యమహిమాఽచ్యుతతావదాస్తామేకాదశైవహివయంబతభూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామ శ్శర్వాదయోఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవంతే॥ ౩౩॥ * * *

వ్యా॥ "దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రకాః" ఇతిదశ - అహఙ్కారాధిష్ఠాతాశర్వశ్చైకాదశ - ఇదముపలక్షణమ్, మనోధిష్ఠాతాచన్ద్రశ్చ- బుద్ధ్యధిష్ఠాతాబృహస్పతిశ్చ,ఏతేత్రయోదశ; వయమ్, ఏతద్ధృషీకచషకైః - వ్రజౌకసామ్, హృషీకాణి- జ్ఞానేన్ద్రియ కర్మేన్ద్రియాణి మనశ్చబుద్ధిశ్చాహఙ్కారశ్చ, ఏతాన్యేవచషకాణి- పాత్రాణి, తైః - పానపాత్రైః, తే - చిత్తతత్త్వాధిష్ఠాతుర్వాసుదేవస్య, అఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవమ్ - అఙ్ఘ్రీఏవఉదజే - వారిజే, తయోరన్తర్విద్యమానం మధు- మకరన్దః, తదేవామృతమ్ - స్వాదు, ఆసవమ్- మదజనకద్రవ్య విశేషః, అసకృత్పిబామః, అతో భూరిభాగాః, యద్యపి పృథక్పృథక్షేత్రశ్రోత్రేన్ద్రియాభిమానినో వయం సౌన్దర్య సౌభాగ్యా ద్యమృతం పిబామః, ఏకస్యసర్వసౌన్దర్యమాత్రమ్, ఏకస్యకీర్తనరసమాత్రమ్, ఏవమల్పానుభవమాత్ర మస్మాకం భాగ్యమాస్తామ్, ఏతేతుసర్వేన్ద్రియైస్తవసౌభాగ్యామృతంపిబన్తి, అతోఏషాం భాగ్యమహిమానంవక్తుం కోవాశక్తః? అతోఽతిధన్యామహాభాగ్యవన్తశ్చేత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ ... ...*

అ॥ జన్మకోటిభిసకృతపుణ్యపుఞ్జానాం గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానంద్రుష్ట్వా వృథాప్రలపనేనకిమ్? మమైతావన్మాత్రం ప్రార్థనేత్యాహ -(తది)తి- ... ...

మూ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహజన్మకిమప్యటవ్యాం యద్గో
కులేపికతమాఙ్ఘ్రి రజోభిషేకమ్। యజ్జీవితంతు నిఖి
లంభగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపియత్పదరజశ్శ్రుతిమృ
గ్యమేవ ॥ ౩౪॥ ❋ ❋

వ్యా॥ మమతు, ఇహ- మనుష్యలోకే, కిమపిజన్మ- అతితుచ్ఛతృణ లతాగుల్మజన్మ, తదేవభూరిభాగ్యమ్, అత్రాపి అటవ్యామ్- తత్రాపిబృన్దావనే, యజ్జన్మగోకులే విద్యమాన జన్తూనాంమధ్యే కతమస్యాయస్య కస్యాప్యఙ్ఘ్రిరజోభిరభిషేక స్స్వతోలభ్యతేయస్మిఁ్తదితిపూర్వేణాన్వయః; నను సర్వజీవ దేహావిభాావ మహచ్ఛరీరంచ తాదృశసత్యలోకాధికారంచ విహాయ తుచ్ఛజన్మప్రార్థయసీతి చేత్తత్రాహ - (యజ్జీవిత) మితి= యత్- ఏషాంగోకులవాసినామ్, నిఖిలమ్- ఆహార విహారాదికం సర్వమ్, జీవితమ్- జీవనమ్, ముకున్దః- ధర్మాది ఫలదః, భగవానేవ; (అయంభావః) తేదేహాదికం విస్మృత్య భగవల్లీలారస నిషేవణఏవ కుతూహలాః, శ్రీకృష్ణఏవతేషాం యోగక్షేమాదికం వహతీతి. ముకున్దఃకీదృగ్భూతః ? యత్పదరజః- కృష్ణపాదధూళిః, శ్రుతిమృగ్యమేవ - శ్రుతయః కేవలంవర్ణయన్తి నతులభన్తే ॥ ౩౪ ॥ ... ... ❋

అ॥ గోకులవాసినాం భాగ్యమహిమానం వర్ణయితుం ద్విసహస్ర రసనావిశిష్టోప్యశక్తఏవ, అస్మన్మనోరథో ప్యఘటమానఏవ, ఇదానీం సర్వఫలదమపి త్వాముద్దిశ్య నశ్చేతో భిద్యతీత్యాహ - (వేషా) మితి= ... ...❋

మూ॥ వేషాంఘోషనివాసినాముతభవాన్కిందేవ
రాతేతినశ్చేతోవిశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరంకుత్రాప్య
యన్ముహ్యతి । సద్వేషాదివపూతనాపి సకులా
త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మ
తనుగోప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే ॥ ౩౫ ॥ ❋

వ్యా॥ సర్వఫలదాతాపి భవాన్, (ఉతేత్యప్యర్థే) విశ్వఫలాత్-మోక్షరూపఫలాత్, అపరంఫలమ్- త్వదితి సప్తమ్యర్థే, త్వయి న విద్యతఇతి మత్వా, ఏషాం ఘోషనివాసినాంకిం రాతేతి, నః- ఇన్ద్రియాభిమానినామ్, చేతః, అయంశ్రీకృష్ణోభుణితిముహ్యతి, అహో అవిచారాలజాహారం వచోవదసీతి చేదతఆహ- సర్వాశ్రుతిసారేషు, అయదపి- సమ్యగ్విచారితమపి, కుత్రాపి- అన్యదపశ్యమానం సన్ముహ్యతీతి భావః; నను "తామన్మనస్కాఃమత్ప్రాణా" ఇత్యుక్తరీత్యా మమప్రాణతుల్యాః, అతఏవ తదేవ దాస్యామీతిచేత్తద్దానమపి నాలంనాల మిత్యాహ - బాలారిష్టదేవతాయాః పూతనయాఅపి సద్వేషాద్ధేతోః- సతీనామ్- మాతౄణామివ, వేషః- హస్త పాద చుమ్బనాది లాళనమ్, అనుకరణమాత్రం తస్మాత్; (అయమిహాశయః) త్వాముద్దిశ్య మహద్ద్రోహం కర్తుమాగతా పాపిష్ఠాపూతనాపి- తాదృశీపూతనాపి, తే- త్వయా, విశ్వఫలమ్- మోక్షఫలమ్, ప్రతియాపితా- కథం కపటేనాపి లాళితవత్యా అస్యాఏతన్నాలమితి లాళనాది సాధనరహితస్య తస్యాఃకులస్యాపి తదేవదత్తవాన్? సుకుటుమ్బినాం నిష్కపట లాళనపరాణామప్యేతేషాం తద్దానమపర్యాప్త మిత్యాహ - (యది) తి - ఏషామ్ - ధామాదయః, త్వత్కృతే- త్వన్నిమిత్తమేవ, యత్- ఏషామ్,ధామ- గృహమ్, అర్థమ్- క్షేత్రధనాదికమ్, సుహృత్ - స్నేహవిషయీభూత బాన్ధవాః, ప్రియాః- భర్తృపత్న్యాదయః, ఆత్మా- శరీరమ్, తనయాః - పుత్రాదయః, ప్రాణాః- సర్వేన్ద్రియాణి, ఆశయమ్ - చిత్తమ్, ఏతాదృశానాం తద్దానమనుచితమేవ, అతఏవ భవానపి తద్విషయే భుణితి నశ్చేతోముహ్యతీతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ... ... ❊

అ॥ నను గోప్యాదయోదేహధామాదారాగాదివిశిష్టాః, అతో మహన్ముక్తిఫలమనుభవితుమయోగ్యాః,మయియేషాంముక్తిఫలంవినా

అన్యద్దాతుం కిమపినాస్తీతి యదుక్తం తదహోఆశ్చర్యమితి చేన్నే త్యాహ - (తావ)దితి

{మూ॥ తావద్రాగాదయస్తేనా స్తావత్కారా గృ
హంగృహమ్ । తావన్మోహోఙ్ఘ్రినిగళో యావ
త్కృష్ణనతేజనాః ॥ ౩౬ ॥ * * * *}

వ్యా॥ హేకృష్ణ? జీవా యావత్తేజనా నభవన్తి-"వాణీగుణానుకథనే"ఇత్యుక్తరీత్యా యేసర్వేన్ద్రియాణి త్వద్విషయేప్రవేశయన్తితే త్వజ్జనాః,ఏవంగుణవిశిష్టా యావన్నభవన్తీత్యర్థః,తావత్,తేషామభక్తజనానాంగృహం కారాగృహమేవ-బన్ధనాగారమేవ, బన్ధనాగారే యావన్క్లేశాస్తత్రాపి తావదనుభవన్తీత్యర్థః, రాగాదయోపి తావత్, స్తేనాః- చోరాఏవ, యథాచోరాః ప్రమాదినామన్తర్గపురేస్థితంవస్త్వాదికంహరన్తి, తథైతేతువివేకజ్ఞానపూర్వకబహుకృచ్ఛ్రాధిగతం పరమపురుషారాధనలక్షణరూపధనమపహరన్తీత్యర్థః, మోహస్తావత్,అఙ్ఘ్రినిగళఏవ- అభక్తజనానామేవ గృహాదికం క్లేశరూపమ్,గోప్యాదయస్తుతేజనాఏవ, అతఏవాస్మత్పూజ్యాఇతిభావః॥ ౩౬

అ॥ నను మమాపికంస జరాసన్ధాదిభ్యో భయశఙ్కయాపలాయనం మాతృవిషయాపరాధనిమిత్తకోలూఖలబన్ధనాదికంచ లోకవిదితమేవ, అతోహమపి సంసారబద్ధః, అన్యబన్ధవిమోచనే మమకాశక్తిరితిచేత్తత్రాహ- (ప్రపఞ్చ)మితి -

{మూ॥ప్రపఞ్చంనిష్ప్రపఞ్చోపివిడమ్బయసిభూతలే। ప్రప
న్నజనతానన్దసన్దోహంప్రథితుంప్రభో ॥ ౩౭ ॥ *}

వ్యా॥ ప్రపఞ్చం- చక్షురాదీన్ద్రియాది గోచరత్వేన ప్రకాశమానః, ప్రకృతివికారభూతదేహాదివిషయాత్మకంజగదిత్యర్థః; తద్రహితోపిత్వమ్, హేప్రభో- సర్వశక్తిమన్, ప్రపఞ్చం విడమ్బ
యసి ... [illegible]

రక్రీడా ద్యనుకరణం కరోషి, అహో సర్వశక్తిమతో మమాపి ప్ర
పఞ్చానుకరణం కిమర్థమితి చేదత ఆహ- ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం
ప్రథితుమ్- ప్రపన్నజనతా- భాగవతసమూహః, తస్య ఆనన్దసన్దో
హమ్-సాన్ద్రభక్తిరసపూరమ్, ప్రథితుమితి-(*అన్తర్భావితస్యన్తగిప్ర
థయితుంసాధన) భజనకాలఏవ ప్రకాశయితుమ్, అనుకరోషీతి॥ ౩౭॥

అ॥ ఏతావతా స్వాపరాధనివేదనపూర్వకం భగవన్తం క్షమాప్య
యావన్మనోవచస్స్తుత్వా భగవన్మహిమ్నా మపారతాం సూచయ
న్నజ్ఞానుపహసన్నివాహ -(జానన్త) ఇతి-

మూ॥ జానన్తఏవజానన్తు కింబహూక్త్యానమేప్రభో।
మనసోవపుషోవాచోవైభవంతవగోచరమ్॥ ౩౮॥

వ్యా॥ తవవైభవమ్- లీలామాహాత్మ్యమ్, యే కేచిజ్జానన్తః- సాక
ల్యేనజానీమఇతి వదన్తి, తేభాగ్యవన్తఏవ జానన్తు, బహూక్త్యా- బ
హుభాషణేన, కిమ్ - కిం ప్రయోజనమ్, హేప్రభో! మేవచసోతవ
వైభవం నగోచరమేవ- ఏతావదితి వర్ణితుమశక్యమేవేత్యర్థః, వా
క్ఛబ్దశ్శ్రోత్రేన్ద్రియస్యాప్యుపలక్షణమ్, శ్రోతుమప్యశక్తమిత్యర్థః,
మనసో౽పి, తవవైభవమ్- తవస్వరూపాదికమ్, గోచరంనభవతి- సా
కల్యేన జ్ఞాతుమప్యశక్యమిత్యర్థః॥ ౩౮॥ ... ...*

అ॥ జీవేశ్వరయోః కించిజ్జ్ఞత్వ సర్వజ్ఞత్వాది విశేషం ప్రకట
యన్ గమనంప్రార్థయతి - (అనుజానీహీ)తి -

మూ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వంత్వంవేత్సిసర్వదృక్।
త్వమేవజగతాంనాథోజగచ్చైతత్తవార్పితమ్॥ ౩౯॥

వ్యా॥ "అహమేవాసమేకో౽గ్రే నాన్యత్సదసతః పరమ్ - తాన్య
హంవేదసర్వాణిన త్వంవేత్థ పరన్తప" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా స్వమహి
మానంచ అస్మదాదిజీవానాం జ్ఞానబలాదికంచ సర్వంత్వమేవవేత్సి,
తత్రహేతుః, సర్వదృక్- సర్వస్యైవసాక్షీ, అతోజగతాంత్వమేకఏవ

నాథః, నాన్యః; తస్మాత్త్వత్ప్రభావా విజ్ఞానకారణా హఙ్కా- రాస్పదమేతత్- శరీరంచ, అహమపి, ఈశ్వరోహం సిద్ధోహ మిత్యేవంభూత మోహజనకకారణ మమతాస్పదరూపమేతజ్జగచ్చ, తవార్పితమ్ మదధికారసహిత దేహేనసహ జీవాత్మానం తవచరణయోస్సమర్పయామీతి భావః; ఇతో మామనుజానీహి_ అయం మమభక్తోగచ్ఛత్వితి కృపాంకృత్వాఽహం ప్రేషితవ్య ఇతి ప్రార్థయామీతిభావః ॥

అ॥ ఇదానీ మాశ్రితజనవాత్సల్య, సర్వజనపోషకత్వ, సర్వాధర్మనిగ్రహీతృత్వ, అధర్మశీల శిక్షకత్వాదిగుణైస్త్వమేకఏవ స. ర్వజగత్కారణ ఇతి వర్ణయన్ తవ పదాశ్రయం మాం ప్రస్థాపయేత్యభిప్రాయేణనమస్కరోతి- (శ్రీకృష్ణే)తి- ... *

మూ ॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మా
నిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వర
హరక్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవ
న్నమస్తే ॥ ౪౦ ॥ ... ...*

వ్యా॥ "కృషిర్భూవాచక శ్శబ్దో ణశ్చనిర్వృతివాచకః । తయోరైక్యంపరంబ్రహ్మకృష్ణ ఇత్యభిధీయతే" ఇత్యాది వచనైస్సృష్ట్యాది సర్వకారణత్వం సూచితమ్; వృష్ణికులమేవ పుష్కరమ్- పద్మమ్, తస్యజోషమ్_ వికాసమ్, ప్రీతిమ్; దదాతీతి తథా, (జుషప్రీతిసేవనయోరితిధాతుః) అనేన ఆశ్రితవత్సలత్వం సూచితమ్; క్ష్మా - భూమిః, భూమిస్థజనాఇతి భావః; నిర్జరాః- బ్రహ్మాది దేవాః, ద్విజాః- మహర్షయః, పశవః_ తిర్యగ్జాతయః, తేషాముదధయః - అర్ణవాః, తాన్వర్ధయతీతి తథా, అనేన సర్వజనపోషకత్వం ప్రకాశితమ్; ఉ. ద్ధర్మాః- వేదవిరుద్ధసమయాగతపాషణ్డధర్మాః, తఏవశార్వరమ్_ అన్ధంతమః, జ్ఞానాచ్ఛాదకాన్ధకారః; తద్ధరతీత్యపహార భేదైస్తథా, అనేన అధర్మనిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; క్షితిరాక్షసాః- అఘ బక కంసా

దయో ఽధర్మశీలాః, తేభ్యో దుహ్యతి- తాన్ నాశయతీతి తథా, అ
నేన అధర్మశీల నిగ్రహీతృత్వం దర్శితమ్; ఆకల్పమ్ - ప్రళయపర్య
న్తమ్, ఆర్కమ్- యావత్సూర్యస్తావత్పర్యన్తమ్; సుమహాన్- సర్వజ
న పూజ్యేత్యర్థః; హేభగవన్-ఉక్తగుణ విశిష్ట, తుభ్యం నమః-స్వలో
క గమనా నుజ్ఞార్థం తస్మైనమనం కృతవానిత్యర్థః; ఉదధివృద్ధి
కారిన్ పుష్కరజోషదాయిన్ ఇత్యుభయత్రాపిచన్ద్రసూర్యోపమా
నమ్, పునశ్చోద్ధమేత్యాదినాచతాదృశోపమానమేవద్రష్టవ్యమ్॥ ౪౦॥
అ॥ ఏవంబహువిధంస్తుత్వా కృష్ణప్రసాదంచలబ్ధ్వాస్వాపహృ
తవత్సాదికానానాయ్య యథాస్థానముపహారత్వేన సమర్ప్య ప్రణ
మ్య గతవానిత్యాహ- (ఇతీ)తి- ... ...*

మూ॥ శ్రీశుకః॥ ఇత్యభిష్టూయభూమానంత్రిఃపరిక్ర
మ్యపాదయోః । నత్వాభీష్టంజగద్ధాతాస్వధామప్ర
త్యపద్యత॥౪౧॥ ... ...*

వ్యా॥ అభీష్టమ్- అభితఃపూజ్యమ్, బ్రహ్మాదిసర్వజీవైరుపాస్యమి
త్యర్థః; తత్రహేతుర్భూమానమ్- సర్వసద్గుణపరిపూర్ణం శ్రీకృష్ణ
మిత్యర్థః; తతఃపాదయోర్నత్వా, అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, అభీ
ష్టమ్- యథేచ్ఛమ్, అనేకవారమిత్యర్థః, స్వధామ- సత్యలోకమ్,
అభీష్టమిత్యత్రాప్యన్వయః, సర్వలోకపూజ్య మిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥
అ॥ ఇతఃపరం కృష్ణవృత్తాన్తమాహ - (తత) ఇతి -

మూ॥ తతో ఽనుజ్ఞాప్యభగవాన్ స్వభువంప్రాగవస్థితాన్।
వత్సాన్పులినమానిన్యే యథాపూర్వసఖంస్వకమ్ ॥౪౨॥

వ్యా॥ భగవాన్- అఘటనఘటన పటుతరః, స్వభువమ్- బ్రహ్మా
ణమ్, అనుజ్ఞాప్య - అనుజ్ఞాందత్వా, తత్క్షణమేవ, ప్రాగవస్థితాన్ -
ప్రాక్- పూర్వమ్, యస్మాద్దేశాదపహృతవాన్ బ్రహ్మాతేన తస్మిన్నేవ
దేశే అవస్థాపితాన్ స్థానిత్యర్థః, యథాపూర్వసఖమ్- యథాపూ

ర్వం సఖాయోయస్మిన్ తత్; స్వకమ్- స్వస్య కేళిప్రద్ధిప్రదమ్, పులిన మాసిన్యే- సఖీచాంసమీపంసేతవానిత్యర్థః॥ ४२ ॥

అ॥ గోపవత్సాజాగ్రదాది పఞ్చావస్థాసుమధ్యే కస్యామవస్థాయాం స్థితాఇతిచేన్నపఞ్చావస్థాసు మధ్యే స్థితాః, కింతుషష్ఠ్యావస్థాయాం స్థితాఇత్యాహ- (ఏకస్మి)న్నితి- ... ...

మూ ॥ ఏకస్మిన్నపియాతేఽబ్దే ప్రాణేశంచాన్తరాత్మనః । కృష్ణమాయాహతారాజన్ క్షణార్ధంమేనిరేఽర్భకాః ॥ ४३ ॥ ... ...

వ్యా॥ ఆత్మనః- దేహస్య, సమ్బన్ధి, ప్రాణేశమ్- బుద్ధ్యాదీన్ద్రియప్రేరకమ్, మనోన్తరా- మనోబుద్ధీన్ద్రియాదిచలనం వినేత్యర్థః, ఏకస్మిన్నబ్దేయాతేపి క్షణార్ధంమేనిరే, తత్రహేతుః, కృష్ణ మాయాహతాఇతి,పఞ్చస్వవస్థాసు స్థితానాంజీవానా మవస్థా ప్రయుక్తసుఖదుఃఖానుభవానన్తరమపి కాలజ్ఞానంభవతి, కృష్ణమాయా మోహావస్థానన్తరం సర్వం విస్మృతమ్, తస్మాదిద మష్ఠ్యవస్థానన్తరం భవత్యేవేత్యర్థః ॥ ४३ ॥ ... ...

అ॥ తదేవమాయాప్రభావమాహ - (కిమి)తి-

మూ ॥ కింకింనవిస్మరన్తీహమాయామోహితచేతసః ।
యన్మోహితంజగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్ ॥ ४४॥

వ్యా॥ మాయామోహితచేతసః - "దైవేన తేహృతధియః" ఇత్యుక్తరీత్యా ఇహ-సర్వోత్కృష్టజన్మని స్థితాఅపి శ్రీకృష్ణేనోపేక్షితా జీవాః, కిం కిం నవిస్మరన్తి. ఏతతా-అవిస్మృతి రాశ్చర్య మిత్యర్థః, యత్- యస్మాత్, భగవద్భక్తజనేన ప్రేరితయా మాయయాహాసర్వంజగత్- అభక్తజన సమూహః, అభీక్ష్ణమ్- ప్రతిక్షణమ్, విస్మృతాః- ఆత్మానోదేహజీవేశ్వరాః, యేనతత్ ॥४४ ॥

అ॥ తేషాం మోహంతద్వచనేనైవ ప్రకటయతి- (తావన్నే) తి-

{ మూ॥ ఊచుశ్చసుహృదఃకృష్ణంస్వాగతంతేఽతిరం }
{ హసా। నైకోఽప్యభోజికబళ ఏహీతస్సాధుభు }
{ జ్యతామ్ ॥ ౪౫ ॥ ... ...* }

వ్యా॥ తే- త్వయా, అతిరంహసా- అతివేగేన; స్వాగతం - వత్సై స్సహ స్వాగతమిత్యూచుః, అతివేగత్వం ప్రకటయతి- త్వాంవినా, అస్మాభిరేకోపి కబళః- ఆస్యేకృతకబళః, నాభోజి-ఆస్యగతకబళమపి నగ్రిసామః, ఏహ్యేహి- ఆగచ్ఛాగచ్ఛ, ఇతః- ఇతఃపరంవా, సాధుభుజ్యతామ్- సాధు_నిర్విఘ్నేన, అవిశేషేణవా;భుజ్యతామ్॥౪౫॥

{ మూ॥ తతోహసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహా }
{ ర్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరంన్యవర్తతవనా }
{ ద్వ్రజమ్ ॥ ౪౬ ॥ ... ...* }

వ్యా॥ హృషీకేశః-అత్రహృషీకేశశబ్దేనాయమభిప్రాయః,దేహలోక బోధమాత్రం కృతవాన్ నతుకాలబోధమితి; హసన్-ఏతేసంవత్సరాత్మకం కాలంక్షణార్ధంమేనిరఇతి ప్రహసన్నిత్యర్థః, అర్భకైస్సహాభ్యవహృత్య- అజానన్నివ స్వయమపితైస్సహ భుక్త్వా, తతః, ఆజగరంచర్మ- అఘాసుర వపుర్దర్శయన్నిత్యత్ర అస్మిన్ దినఏవఅఘాసురంహత్వాఅస్మాన్ మోచితవానితి స్మరణార్థమితిభావః; ఏవంవనేక్రీడిత్వావ్రజంప్రతన్యవర్తత-గృహమాగతవానిత్యర్థః॥౪౬॥

అ॥ (సవిస్మయంచతుర్వక్త్రంకృత్వాబాలాంస్తథైవచ । గోపీదృగుత్సవంకుర్వన్ వ్రజమేవ్యాప్యుతాకృతిః) తి దాహ- (బర్హ)తి-

{ మూ॥ బర్హప్రసూనవవధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవే }
{ ణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః। వత్సాన్గృణన్ననుగగీత పవిత్రకీ }
{ ర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశఃప్రవివేశగోష్ఠమ్ ॥ ౪౭ ॥ }

వ్యా॥ బర్హప్రసూన నవధాతుభిర్విచిత్రితాని- అఙ్గాని - యస్యసః; వేణుః- వంశవాద్యవిశేషః, దళాని- పత్రనిర్మితవాద్య వి

శేషాః, శృఙ్గాణి- శృఙ్గవికార వాద్యవిశేషాః, ఏతేషాంరవైః- ధ్వనిభిః, యదిహోద్రామః- అతిహర్షకర ఉత్సవస్తేన; ఆఢ్యాః - సమ్పన్నాః, వత్సాన్గ్రాన్- ప్రేమ్ణా వేణువాదే నాహ్వయన్, అనుగైః - బ్రహ్మాదిభిః, గీతాః- గీయమానాశ్చ, పవిత్రాః- శ్రోత్రాణాం పావహరాశ్చ, కీర్తయః- లీలాకథా యస్యసః, సర్వేషాంమనోహరోపి విశేషతో గోపీదృగుత్సవదృశః-గోపీదృశా మతిహర్షకర దర్శనః, గోపీనామతిపేస్మ యపం కుర్వన్ సన్ ఘోషంప్రవివేశేతి॥౪౭॥

{ మూ॥ బృన్దావనే మహాన్ వ్యాళో యశోదానన్దసూనునా
{ హతో విక్రా ... బాలాప్రజేజగుః ॥౪౮॥

వ్యా॥ బృన్దావనే, మహాన్వ్యాళః- అఘాసురః, యశోదా - లోకే స్వకృతానాం యశాంసి-స్వప్రకీర్తి ర్దదాతీతి,తస్యా అనన్దంసునోతీతి తథా; అత్ర తానామిహ యశః-సత్కీర్తిర్దదాతీతి; పరలోకేఆనన్దం స్వలోకం ప్రాపయతీతి తథా;(అథవా)బహుసుఖత్వాత్ చిద్యశోదానన్దనా, కేచిన్నన్దనేతి. అస్మాన్- అఘాసురోదరాత్,చ కానాదఘాసురం,అస్మాన్ -మృత్యురూపసంసారాత్,అవితా॥౪౮॥

అ॥ "... కిమిహాద్భుతః । తవపుత్రమద్భుతం ... భాజనమ్ ॥ నేత్రాన్ ... యశోదేముం వ్యథా ... । ఇతి సర్దాదయో గోపాః కృష్ణ రామకథాముదా । కుర్వన్తో ... న్నభవవేదనా" మిత్యాదివాక్యైర్గోపగోపీనాం స్వపుత్రేభ్యః కృష్ణేస్నేహస్నే ... పృచ్ఛతి రాజా- (బ్రహ్మన్) ఇతి -

{ మూ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్ పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రే }
{ మాకథంభవేత్ । యోఽభూతపూర్వస్తోకేషు స్వో }
{ ద్భవేష్వపికథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ * * }

వ్యా॥ పరోద్భవేషు-స్వపుత్రేష్వపి; అభూతపూర్వః ...

మహాప్రేమా, పరోద్భవే- నన్దకుమారే పరపుత్రే, గోగోపగోపీనాం కథంభవేత్? ॥౪౯॥ * * *

ఆశ్రితానామజస్రం పరమానన్దప్రదే నిత్యవస్తుని కృత స్నేహ స్సఫలః, తథావిధస్తు పరమాత్మా శ్రీకృష్ణ ఏవ, అత స్తస్మిన్నస్త్యేవ జీవానాం స్వాభావిక స్స్నేహః, కింతు సశేష జ్ఞానానన్దాది గుణవ త్తిరోహితోఽస్తి, ఏవంచ తాదృశపరమాత్మసమ్బన్ధవశాదేవ జీవానాం స్వాత్మ దేహ తదనుబన్ధ్యాదిషు ప్రీతిర్జాయతే, అతః పరమ ప్రియత్వేన జ్ఞానానన్దాదివదేవ తాదృశ పరమాత్మ స్నేహోఽవిశదీకర్తృ వ్యక్తిరివవస్తు మజ్ఞానకల్పిత దేహాదిషు ప్రేమనిరసనపూర్వకం ప్రేమాధిష్ఠానం నిర్ధారయతి - (సర్వేషా)మిత్యష్టభిః- * *

మూ॥ సర్వేషామేవ జన్తూనాం నృప స్వాత్మైవ వల్ల
భః। ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయైవ హి॥౫౦॥

వ్యా॥ సమస్త ప్రాణినామ్, ఆద్యా, స్వాత్మైవ- దేహ ఏవ, వల్లభః- ఇష్టః, అహఙ్కారాస్పదత్వాత్; ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యా స్తద్వల్లభతయా- అపవిత్రవినశ్వర దేహవత్సల తయా తే, ప్రీతాః, దేహ స్వరూపే పారక్యతయా జ్ఞాతే సతి తేషు ప్రేమానస్త్యతీతి హిశబ్దార్థః॥౫౦॥

మూ॥ తద్రాజేన్ద్ర యథా స్నేహస్స్వస్వకాత్మని దే
హినామ్। యథా దేహఃప్రియతమ స్తథానహ్యను
యే చ తమ్॥ ౫౧ ॥ * *

వ్యా॥ తత్ దేహినామ్- దేహవిశిష్టత్వేన సృష్టజీవానామ్, స్వస్వకాత్మని- తత్తత్ప్రారబ్ధవశాల్లబ్ధ తత్తద్దేహే, యథా స్నేహః నతథా మమతాలమ్బి పుత్రమిత్ర గృహాదిషు స్నేహో భవతి, ఏతజ్జలాగ్నిభయాదౌ స్పష్టం భవతి॥ ... ॥౫౧॥

దేహాత్మా వివేకినామేవ దేహగృహాదిషు స్నేహసంయోగ వియోగాదిదుఃఖం భవతీత్యాహ- (దేహాత్మవాదినా) మితి-

{ మూ॥ దేహాత్మవాదినాంపుంసా మపిరాజన్యసత్తమ। య
థాదేహఃప్రియతమ స్తథానహ్యనుయేచతమ్॥ ౫౦॥ }

టీ॥ దేహాత్మవాదినామ్ - జ్ఞానానన్దాది గుణప్రదపోక్తపర మాత్మ స్నేహాదిగుణక స్వాత్మస్వరూపం విస్మృత్య ప్రకృతివికారభూతంశరీరమేవ ఆత్మేతి మన్యమానానా మజ్ఞానామపి, పుంసామ్ - యథాదేహఃప్రియతమః, తమను - దేహమను, యేకళత్రాదయః, తేషు తథాస్నేహోనభవతి, ఉభయోరపి మమతాస్పదత్వేసతి దేహే అత్యన్తాభి నివేశాత్ప్రథమమతిస్నేహః, తతఃకళత్రాదిష్వితిభావః; (అయమిహాశయః) "సఏకో బ్రహ్మణఆనన్దః - ఆనన్దో బ్రహ్మేతివ్యజానాత్-సత్యంవిజ్ఞానమానన్దమ్- సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయే"ఇతి "ఏషహ్యేవానన్దయాతి - ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యానిభూతానిమాత్రాఉపజీవన్తీ"త్యాదిశ్రుతిభిరజస్రమావిష్కృతాపరిమితానన్ద స్వరూపస్య పరమాత్మనో నారాయణస్య శ్రీహరేరనుగ్రహాదేవతాదృశానన్దప్రాప్త్యర్థం దేవాసురమనుష్యాద్య శేషజీవానాం తేనైవ శ్రీహరిణాసూక్ష్మసూక్ష్మదేహ సమ్బన్ధాదిఘటనంక్రియతే, అతోఽశేష జీవానాంతస్మిన్ తాదృశ పరమానన్దమయమూర్తౌస్వాన్తర్యామిణిస్వానన్ద ప్రదేనైసర్గికీప్రీతిరావిర్భవతి, తత స్తత్సమ్బన్ధవశాత్స్వ జీవాత్మస్వరూపేచ జీవానాంప్రీతిర్భవతి, తతస్తేషాంభగవదిచ్ఛావశాత్తమోగుణాతిరేకేన స్వస్వదేహేషు జీవతాదాత్మ్యభ్రమేసతి తద్భ్రమవశాద్రజోగుణవశాచ్చ తేషాం స్వస్వదేహేష్వపి ప్రీతిర్భవతి, తతస్స్వస్వదేహ పోషణాద్యుపకారిషు మాతృపితృ కళత్రాదిరూపేషుచ తేషాంప్రీతిర్భవతి, ఏవంసతియదైషాం జీవానాం సత్సఙ్గమాయత్త భగవదనుగ్రహవశాత్తత్వత్రయ వివేకజ్ఞాన పూర్వకం భగవదుపాసనాదా ప్రవృత్తిస్తదా తేషాం భగవదనుగ్రహేణైవ దేహాదిషు పారక్యబుద్ధ్యాయథోక్త జీవతాదాత్మ్యభ్రమేనివర్తితేసతి తేషాందేహాదిషు మమతాస్పదత్వేన పారక్యబుద్ధిర్దృఢీభవతి, తతో

దేహాదిషు తేషాం నిశ్శేషతః క్రమాత్ప్రీతిర్నివర్తతే, స్వస్వకాత్మని కిఞ్చిదేవ ప్రీతిర్భవతీతి. ఏతదేవాభిప్రేత్యశ్రూయతే "నవా౽రేపత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవతి - ఆత్మనస్తుకామాయపతిః ప్రియో౽భవతీ" త్యారభ్య "నవా౽రేసర్వస్యకామాయసర్వం ప్రియంభవతి ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వంప్రియం భవతీ"తి "సర్వేషామేవ భూతానాంస్నేహే"త్యాదిచ; తతస్స్వస్వ జీవాత్మనాంపరమానన్దదాతరిపరమానన్ద మూర్తౌ స్వస్వాన్తర్యామిణి పరమాత్మనితుతద్భజనేనాతిశయితాప్రీతి రన్వహమేధమానాభవతీతివిజ్ఞాయతే. ॥౫౨॥

మూ॥ దేహో౽పిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మవత్ప్రియః । యజ్జీర్యత్యపిదేహే౽స్మిన్ జీవితాశాబలీయసీ ॥ ॥౫౩॥

వ్యా॥ యద్యస్మాత్, అవివేకదశాయాం స్వస్మిన్దేహేజీర్యత్యపి - ప్రతిక్షణం క్షీయమాణేపి, జీవితాశాబలీయసీభవతి, తస్మాత్తే౽త్యన్తమవివేకినః, దేహాత్మవివేకినాంతుద్వాదశగుణవిశిష్ట జీవస్వరూపే జ్ఞాతేసతి, తదేవ అత్మాజీవోయథాప్రియతమోభవతి మమతాభాగ్దేహస్తు తథాప్రియతమోనభవతి. ॥౫౩॥

అ॥ జీవేపి స్నేహకారణమాహ (తస్మా)దితి =

మూ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మా సర్వేషామపి జన్మినామ్ । తదర్థమేతత్సకలం జగదేత చ్చరాచరమ్॥ ॥౫౪॥

వ్యా॥తస్మాత్-పరమాత్మనో జీవానన్దయితృత్వ స్వభావాత్, అఖిలాత్మనామ్-సర్వజీవానామ్,ప్రియతమః - అత్యన్తంప్రేమాస్పదః- ఆత్మా- పరమాత్మైవ, తదర్థమ్-పరమాత్మనిమిత్తమేవ, చరాచరమ్, జీవసహితమేవసత్, జగత్ప్రియతరంభవతి, (అయంభావః) ఆదౌ తావత్సృజ్య జీవానాంమధ్యే కేషాంచి జ్జీవానాం పరమానన్దంజనయితుం దేహ(సమ్బన్ధ)ద్వయ సంయోగంభగవాన్కారయతి, తత్పూర్వం

తేషాం స్వస్వరూపత్వాదృశ పరమాత్మస్వరూపోభయజ్ఞానా భావా త్తాదృశ పరమాత్మానుప్రవిష్టే స్వస్మిన్నేవ స్నేహః, తతో భగవ త్కృపయా దేహద్వయే ప్రాప్తేసతి జీవస్వరూపం విస్మృత్య తద్దే హ ఏవాహమితి మత్వా దేహద్వయస్నేహవాన్ భవతి, తతో దేహ మను సమ్పాదిత కళత్రాదిషు స్నేహో భవతి, చిదచిద్వివేకజ్ఞానే ప్రా ప్తేసత్యాదౌ మమతాస్పదకళత్రాదిషు స్నేహోనశ్యతి, తతః అహ ఙ్కారాపగమేన మమతాస్పదత్వాద్దేహే విద్యమాన స్నేహోపినశ్యతి, తతః పరమానన్దరూపస్య పరమాత్మనో నిత్యశరీరత్వాజ్జీవేషు తత్సా క్షిణి పరమాత్మని చ నిత్య స్నేహో దుర్నివారః, స ఏవ హి హి కృష్ణరూ పేణావతీర్ణస్తే, తస్మాత్ తస్మిన్నియాన్ ప్రేమా భ[illegible]వే ||౫౪||

అ॥ ఇమమేవార్థమాహ - (కృష్ణ) మితి =

మూ ॥ కృష్ణమేనమవేహి త్వమాత్మానమఖిలాత్మ
నామ్ । జగద్ధితాయసోప్యత్ర దేహీవాభాతి మా
యయా ॥ ||౫౫||

వ్యా॥ అఖిలాత్మనామ్ - సమస్తజీవప్రకృతీనామ్, ప్రేరకమ్, ఏనంకృష్ణం అవైహి, తర్హి దేవకీ పుత్రత్వాదికం కథంఘటత ఇతి చే త్తత్రాహ - సోపి - పరిపూర్ణ పరమాత్మాపి, జగద్ధితాయ - త త్వత్రియ పుణ్యపాప వివేకజ్ఞానపూర్వక భగవత్స్మరణార్థమేవ, మా యయా - సఙ్కల్పేనైవ, దేహీవ - దేహవిశిష్ట పుణ్యజీవ ఇవ, ఆభాతి, ||౫౫||

అ॥ తస్మాద్భగవత్సమ్బన్ధ రహితం కిఞ్చిదపి వస్తునాస్తి జనక మస్తీత్యాహ - (వస్తుత) ఇతి =

మూ ॥ వస్తుతో జానతామత్ర కృత్స్నం స్థాస్నుచరి
ష్ణువ । భగవద్రూపమఖిలం నాన్యద్వస్త్వస్తి
కించన ॥ ||౫౬||

వ్యా॥ వస్తుతః - చిదచిదీశ్వరాణాం స్వభావతశ్చ పృథక్పృథక్స్వభావమ్, జానతామ్ - వివేకినామ్, కృత్స్నంచరాచరం జగద్భగవద్రూపమేవ - భగవతారూప్యతే - ప్రకాశ్యతఇతి, అన్యత్- భగవదప్రకాశ్యం కిమపివస్తునాస్త్యేవేత్యర్థః. ॥౫౬॥

మూ॥ సర్వేషామపిభూతానాం భావార్థోభవతి స్మృతః। తస్యాపి భగవాన్ కృష్ణః కిమన్యద్వస్తు రూప్యతామ్॥ ॥౫౭॥

వ్యా॥ కించ,సర్వేషాం భూతానామ్ - సర్వప్రాణినామపి, భావార్థః - చిన్తితార్థః, జన్మాన్తరేషువా ఏకస్మిన్ జన్మనివాకాలాన్తరగతోఽర్థః, యేనస్మృతోభవతి,తస్య సర్వజనబోధకారణస్యాపి, ఏషభగవాన్ శ్రీకృష్ణఏవకారణమ్, తంవినా అన్యజ్జగద్బోధకారణభూతం వస్త్వస్తియదితర్హి నిరూప్యతామ్- భగవద్వ్యతిరిక్తం జగద్బోధకం వస్తునాస్త్యేవేతి భావః. ॥౫౭॥

అ॥ తస్మాత్సర్వ జగద్బోధకారణ భూతోనారాయణ ఏక ఏవేతి జ్ఞాత్వాయేతం సమాశ్రితా భవన్తితఏవసంసారార్ణవంతరన్తీతివదన్ ప్రకరణార్థ ముపసంహరతి- (సమాశ్రితా) ఇతి ≡

మూ॥ సమాశ్రితాయే పదపల్లవప్లవం మహత్పదం పుణ్యయశోమురారేః। భవామ్బుధిర్వత్సపదంపరం పదం పదంపదంయద్విపదాంన తేషామ్॥ ॥౫౮॥

వ్యా॥ పుణ్యయశాశ్చాసౌ మురారిశ్చ, తథాపుణ్యశబ్దేన గుణాభిధానానాం శ్రవణమాత్రేణ ముక్తాభవన్తీత్యర్థం సూచయతి,తస్యపదపల్లవప్లవమ్ - పల్లవవదతికోమళ పద, మేవ, ప్లవః - అపారసంసారనారాంనిధితరణేసుదృఢానౌః, తదీదృగ్భూతమ్ ? మహత్పదమ్- మహతామ్ - ఘోరభవార్ణవాదుత్తర్తుమిచ్ఛతామ్, పదమ్- అపునరావృత్తి కరమాశ్రయస్థానమ్, "నచపునరావర్తతేనచ పునరా

వర్తతే" ఇతి "యద్గత్వాననివర్తన్తే యోగినో జ్ఞవినిర్గమే" ఇతిచశ్రుతేః; "యాద్గత్వాననివర్తన్తే తద్ధామ పరమం మమే"తి స్మృతేశ్చ; ఏవంభూతం పదమ్, యేసమాశ్రితాః - "భక్తియోగో బహువిధో మార్గైర్భామిని భావ్యతే" ఇత్యుక్తరీత్యా కేచిచ్ఛ్రవణైకనిష్ఠాః, కేచిత్కీర్తనైకనిష్ఠాః, కేచిద్ధ్యానపూజావన్దనాదినిష్ఠాః, ఏవంబహువిధమార్గేణ ఆశ్రితా భవన్తీత్యర్థః; తేషాంభవామ్బుధిర్వత్స పదంభవతి, భగవద్భజనోపక్రమమాత్రేణాపారోఽపిభవామ్బుధిర్వత్సతరపదమానంభవతి, అనాయాసేనతరన్తీత్యర్థః; ఏవంగుణవిశిష్టా భక్తాస్సంసారార్ణవమలక్షీకృత్యతదుపర్యేవసఞ్చరన్తీత్యర్థః. తేషాంపరంపదమ్ - కాలకర్మగుణాతీతభగవత్స్వరూపభూతవైకుణ్ఠమేవపదమ్ - నిత్యవాసస్థానమ్, అతోఽపి పదామ్ - కాలకర్మగుణ నిమిత్తోపద్రవాణామ్, పదమ్ - తన్నిదానం యద్దురితం తత్తేషాంనాస్తి. ||౫౮||

అ॥ "బ్రహ్మణః కాలాన్తరగతం తత్కాలీనం కథంభవే"దితిపృష్టప్రశ్నోత్తర ముపసంహరతి (ఏతత్త) ఇతి =

మూ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహమిహ
త్వయా । యత్కౌమారే హరికృతం పౌగణ్డే కీర్తి
తం భువి ॥ ||౫౯||

వ్యా॥ "యత్కౌమారే హరికృతం విదుర్గ్గపౌగణ్డకేఽర్భకాః" ఇతి యత్పృష్టమేతత్సర్వ మాఖ్యాతమ్ - తత్తోత్తరమిత్యర్థః. ||౫౯||

అ॥ ఉపాఖ్యానవక్తృశ్రోతౄణాంచఫలమాహ (ఏత)దితి =

మూ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారేరఘార్దనంశా
ద్వలభోజనంచ । వ్యక్తేతరద్రూపమజోర్వభిష్టవం
శృణ్వన్గృణన్నేతినరోఽఖిలార్థాన్॥ ||౬౦||

వ్యా॥ సుహృద్భిః - గోపైస్సహ, చరితమ్ - "సర్వేమిథో దర్శయన్తస్స్వంస్వంభోజ్యరుచిం పృథ" గిత్యాదినా; అఘార్దనమ్-

అఘేనవత్స బాలపీడనమ్, శ్రీకృష్ణేనాఘ సంహారంచ ; "వత్సానా రుద్ధ్యశాద్వల" ఇత్యుక్తక్రమేణ శాద్వలభోజనమ్ - వత్సైస్సశాద్వలభోజనంచ; జీవనమితి పాఠేపి సఏవార్థః, వ్యక్తేతరం రూపమ్- వ్యక్తమ్ - ప్రకృతికార్యమ్, తదితరమ్- అప్రాకృత దివ్యమఙ్గళ విగ్రహరూపమ్, "వ్యదృశ్యన్తఘనశ్యామా" ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ సాక్షాద్భగవద్రూపంచ, అజేన - బ్రహ్మణా, ఉరు - అధికం, అభిష్టవంచ- ఉపనిషత్స్వరూపస్తవంచ, అఖిలార్థాన్ - ధర్మాదిరూపాన్॥ ౬౦॥

మూ॥ ఏవంవిహారైః కౌమారైః కౌమారంజహ
తుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటప్లవ
నాదిభిః ॥ ॥౬౧॥

వ్యా॥ (ఏవ) మితి = ఏవమ్ - "కళనాల్పీయసా కాలేన వత్సపాలౌ బభూవతు" రిత్యారభ్య "తతశ్చపౌగణ్డవయశ్శ్రితౌ" విత్యన్తంమధ్యే కౌమారైః, విహారైః - లీలాభిః, కౌమారంజహతురిత్యనేన స్వయంకాలాతీతోపి తత్తత్కాలోచితం వయోగృహ్ణాతీతిభావః; నిలాయనైః - నిలీయ నిలీయక్రియమాణైర్క్రీడావిశేషైః, సేతుబన్ధైః - సరిత్క్రీడాభిః, మర్కటవత్ ప్లవనమ్ వృక్షాద్వృక్షాన్తరధావనమ్, తదాదిభిః. ॥౬౧॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతేదశమస్కన్ధే - చతుర్దశాధ్యాయః.

వత్సాపహారకాలీన బ్రహ్మస్తుతి వ్యాఖ్యా

శ్రీశుకపక్షీయాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీః

అస్మత్సద్గురు చరణారవిన్దాభ్యాంనమః.